

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KAR**

FÖLDRAJZ- ÉS FÖLDTUDOMÁNYI INTÉZET

Földrajztudományi Központ

Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

**A társadalom értékrendjének vizsgálata a Budapesti
agglomeráció délkeleti szektorában és környékén**

KOMJÁTHY DÉNES

Geográfus MSc

OTDK dolgozat

Témavezető: Ónodi Zsolt. tanársegéd

BUDAPEST, 2013. január 4.

TARTALOM

BEVEZETÉS	2
1. A TÁRSADALOM ÉRTÉKRENDJÉNEK VIZSGÁLATI LEHETŐSÉGEI ..	4
2. A MAGYAR TÁRSADALOM ÉRTÉKRENDJE	9
3. A DOLGOZAT VIZSGÁLATI MÓDSZEREI, HIPOTÉZISEI	11
4. A BUDAPESTI AGGLOMERÁCIÓ	15
4.1. Az agglomeráció jelenlegi lehatárolásának kérdései	19
5. A VIZSGÁLATI TERÜLET BEMUTATÁSA	22
5.1. A Budapesti agglomeráció délkeleti szektora	22
5.2. Ócsa történelme és fejlődése	22
5.3. Pilis történelme és fejlődése	25
5.4. Üllő történelme és fejlődése	28
5.5. A vizsgált települések összehasonlítása	34
6. A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI	36
6.1. Agglomerációs életforma	36
6.2. Általános értékterületek	38
6.3. Szubjektív jóllét	42
6.4. Saját döntés alapján választott értékek.....	44
6.5. Bizalom és tolerancia	48
6.6. Modern és posztmodern értékek	52
6.7. Állampolgári aktivitás	57
6.8. Vallás és nemzeti identitás.....	58
7. ÉRTÉKDIAGRAMOK	65
ÖSSZEGZÉS	73

BEVEZETÉS

Az emberi társadalom működését jelentősen befolyásolja a benne élő emberek értékrendje. Az értékek bonyolult rendszere a történelem során folyamatosan változóban van. A társadalomban lezajló átalakulások minden esetben értékrendi változást is takarnak. Az értékrendi vizsgálatok leginkább a szociológia, a pszichológia és érintőlegesen a szociálgeográfia tudományterületébe illeszthetők be, gyakorlati hasznosításukra azonban ennél sokkal szélesebb körben adódik lehetőség.

A társadalomföldrajz által kutatott jelenségek kikerülhetetlen eleme az ember. A terület- és településfejlesztés számára lényeges folyamatok megértéséhez a társadalmi és gazdasági mutatók elemzése és az azok alapján történő modellalkotás rendkívül fontos és elkerülhetetlen, magában azonban mégsem elegendő. Az emberi társadalom tagjai ugyanis nem homo oeconomicusként viselkednek és élik mindennapjaikat, hanem sokkal inkább a Herbert Simon „Models of Man” című könyvében leírt „satisfier” felfogáshoz hasonlóan a cselekvési alternatívák közül saját igény szintjük szerint – gyakran érzelmi alapon – választják ki a számukra legoptimálisabbnak tűnő megoldást (Simon H. 1957). Mivel az így született választás gyakran nem egyezik a gazdaságilag legoptimálisabb megoldással, okának és indítékának keresésére a matematikai modellek nem alkalmasak. A miértre adott válaszok megértéséhez az ember céljait, vágyait, motivációit és értékrendszerét kell megismernünk (Cséfalvay Z. 1990).

Mindennapi életünk során gyakran alábecsüljük az értékek és az értékrend fontosságát, pedig azok igen komoly hatással vannak ránk és környezetünkre. Egy megfelelően működő jogrendszernek igazodnia kell a társadalom értékrendjéhez és ez által működéséhez, ellenkező esetben az egyén nem tartja be annak törvényeit. XIII. Leó pápa szerint a jogállam nemcsak a törvény és a jogrend őre, hanem határozottan kell törekednie arra, hogy a törvény és az intézményrendszer működése automatikusan a közösség és az egyén legnagyobb jólétét eredményezze (Kondorosi F. 2007). Mindez azonban nemcsak a jogrendszer szempontjából fontos. Az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről az 5. §-ában a területfejlesztést a következőképpen definiálja: *„Az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben.”*

A területfejlesztésben tehát szintén figyelembe kell venni a társadalom értékrendjét, hiszen nem kevesebbről, mint a fejlesztendő területen élő emberek életkörülményeiről, jövőjéről van szó. Ez alól természetesen – bár településfejlesztési törvény még mind a mai napig nem született – a lokális, települési szint sem kivétel, sőt mivel az emberek közvetlen életteréről van szó, kiemelt fontossággal bír.

1. A TÁRSADALOM ÉRTÉKRENDJÉNEK VIZSGÁLATI LEHETŐSÉGEI

Az érték fogalmát szinte minden tudomány másként definiálja. Milton Rokeach szociálpszichológus szerint az értékek alapvető meggyőződések, amelyek azokat a választásokat, preferenciákat tükrözik, melyek az emberi élet végső céljaira (üdvözülés, egyenlőség, önmegvalósítás) vagy az életvitel tágabban értelmezett módjára (becsületesség, erkölcsiség, bátorság) vonatkoznak (Rokeach M. 1973). Clyde Kluckhohn értelmezése szerint az érték a kívánandó koncepciója, mely arra van befolyással, hogy az egyén vagy a csoport a rendelkezésére álló eszközökből mit választ. Maslow a hiányvezérelt ember hipotézisére alapozta közismert szükségletpiramisát, melynek szintjei hierarchikusan követik egymást egészen a csúcsig, ahol az önmegvalósítás értéke foglal helyet. Hozzá hasonlóan Ronald Inglehart is egyfajta hiánykonceptióval definiálja az érték fogalmát, szerinte mindig az lesz értékes, amiből az adott körülmények között relatíve kevés van (Havasi V. 2009).

Az értékek értelmezésének két egymáshoz valamelyest kapcsolódó nézőpontja létezik: egyikbe a valóban követett és figyelembe vett értékek tartoznak, a másikba pedig azok, melyekről a személy feltételezi, hogy érvényesülésüket a társadalom elvárja. Utóbbiakkal már az etika, a helyes cselekvés tudománya foglalkozik (Havasi V. 2009). Hankiss Elemér felosztása szerint objektív és szubjektív értékek léteznek. Objektív érték az, amire egy adott rendszernek saját létezéséhez, működéséhez és fejlődéséhez szüksége van, szubjektív pedig az, amit a rendszer szükségesnek érez önmaga számára. Ez a két értékrendszer kölcsönösen befolyásolja egymást (Hankiss E. 1977).

Az értékek rendszerré szerveződve alkotják az értékrendet, amely az idő múlásával fejlődik és változik. A társadalmi változások egyben értékrendi változással is járnak. A történelmi idők során a társadalmi csoportok értékrendje viszonylag homogén és komolyabb ellentmondásoktól mentes volt. A tradicionális társadalmakban a rétegek közti átjárás meglehetősen nehéz volt, az egyénnek nem volt választási lehetősége, a kultúra által meghatározott értékek mintegy kollektív tudatként működtek. A modernizáció viszont már választható értékek széles spektrumát nyújtotta. Érdekes módon azonban az emberek ebben a fejlődési szakaszban mégis egyre hasonlóbakká váltak egymáshoz. Ezért valószínűleg elsősorban az oktatás kiterjesztése, a közlekedés fejlődése és az egyre bővülő ipari termelés a felelős (Mill J. S. 1980). A mobilitás növekedésével – amely a posztmodernizáció egyik fő eleme – azonban az embereknek

arra is lehetőségük nyílt, hogy új csoportjukkal együtt más értékrendet is válasszanak. Jack L. Amariglio elemzése szerint a posztmodern társadalomberendezkedés egyik fő jellemvonása a fragmentáltság, ami úgy nyilvánul meg, hogy az adott egyén ma már szinte korlátlan számú szerepet és státuszt ölthet magára, melyek értékészletei eltérőek is lehetnek. Ez azzal a következménnyel jár, hogy az ember egyre kevésbé képes eligazodni az őt körülvevő tények sokaságában, így egyre nehezebben képes az élet eseményeivel kapcsolatban világos értékítéletet megfogalmazni. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a racionális, teljesítménymotivációt középpontba állító gondolkodásmód helyett egyre nagyobb teret nyernek az önkifejezés és a szubjektív jólét értékei, mely által a társadalom egyre toleránsabbá, egyre nyitottabbá, ugyanakkor egyre individualistábbá válik (Havasi V. 2009, Keller T. 2009).

Az értékek és attitűdök vizsgálata általában kérdőívezés módszerével történik, emiatt a viselkedés nem mindig prognosztizálható megfelelő pontossággal. Hankiss Elemér szerint ezért három tényező, a mimikri, a kamuflázs és a hipokrizis a felelős. A mimikri arra a tényre mutat rá, hogy az emberek gyakran nincsenek tisztában a saját értékeikkel, a kamuflázs arra, hogy gyakran nem akarják kinyilvánítani az érzéseiket, helyette inkább rejtegetik, a hipokrizis pedig arra, hogy szeretnek jobb képet mutatni magukról, mint amilyenek valójában (Hankiss E. 1977)

A gazdaságtudományok már eddig is jelentős eredményeket értek el az értékek gazdasági életet érintő hatásainak kutatásában, de az értékekről, azok természetéről, és szerveződéséről kevés információ áll a rendelkezésükre. Gunnar Myrdal szerint a társadalomkutatás jövőbeli előrehaladása nagyrészt azon múlik, hogy a vizsgálatokban mennyit sikerül megtudni a társadalmi értékelések és politikai kifejeződésük tartalmáról és folyamatairól (Myrdal G. 1972)

A közgazdaságtanból ismert kereslet-kínálat törvénye és a csökkenő határhaszon elve az értékek rendszerében is működik. Ha valamiből relatíve sok áll rendelkezésünkre, értéke kisebb lesz. Egy-egy érték felismert hiánya azonban nem vezet rögtön az érték emelkedéséhez, mivel bizonyos mechanizmusok a szükséges, hiányzó, de elérhetetlennek vélt értékeket a szubjektív értéktudatban mesterségesen alacsonyan tartanak. Az érték szintje tehát csak akkor kezd el emelkedni, ha elérésére lehetőség kínálkozik, később az érték közvetlen megvalósulása előtt még magasabbra hág. Ha azonban az elérés meghiúsul, az érték szintje szinte misztifikált magasságokba emelkedhet, tartós elérhetetlenség mellett viszont a korábban említett mechanizmusok

újra működésbe lépnek, és ismét alacsony szintre állítják az adott érték fontosságát (Havasi V. 2009).

Jelen munkámat elsősorban Ronald Inglehart, a World Values Survey alapítójának munkássága ihlette, aki az 1970-es évek óta foglalkozik az emberi társadalom értékrendjének kutatásával. Munkája során többek között arra kereste a választ, hogy az értékrendek és attitűdök¹ miként hatnak a gazdasági életre, illetve hogy a gazdasági élet hogyan hat vissza az értékrendre. Ezen belül foglalkozott a térben és időben egymástól távol eső társadalmak értékrendje közti különbségekkel, annak mintázataival és a lehetséges fejlődési pályák prognosztizálásával is. Inglehart kutatása azonban – így is elképesztő méreteit tekintve érthető módon – nem terjedt ki az egyes országok különböző régióinak értékrendi különbségeire, melyek feltételezése szerint kisebbek, mint az országok közti eltérések (Inglehart R. 1997).

Nem csak a WVS végzett az egész világra kiterjedő értékutatást, Geert Hofstede és Shalom H. Schwartz is foglalkozott globális szintű és más dimenziókat is vizsgáló kutatással (Hofstede G. 2008; Schwartz S. H. 1999).

Társadalmi célok és egyéni értékek Inglehart értelmezésében

1. táblázat

	Tradicionális társadalom	Modern társadalom	Posztmodern társadalom
Fő társadalmi cél	Túlélés	Maximális gazdasági növekedés	Szubjektív jóllét maximalizálása
Egyéni cél	Tradicionális vallási és közösségi normák	Teljesítmény motiváció	Posztmodern és posztmaterialista értékek
Autoritás	Tradicionális- vallási	Racionális-legális	Mind a legális, mind a vallási autoritás hangsúlyvesztése

Forrás: Havasi V. 2009. 26. o.

Inglehart az emberi értékek terén bekövetkezett változások elemzésekor két állomást különböztet meg. Nézete szerint a gazdasági, kulturális és politikai fejlődés

¹ Attitűd: Pozitív és negatív viszonyulás. Tárgyak, személyek, csoportok, szituációk, akár elvont eszmék vagy politikai irányzatok iránti vonzódás, vagy tőlük való idegenkedés (Atkinson R. L. et al. 1997).

során a kezdetben hagyományos, tekintélytiszteleten alapuló értékrend modern értékrenddé alakul át, majd pedig posztmodernné. Az első folyamatot modernizációnak nevezi, mely során a változás a közösségi, vallási értékek felől a racionális teljesítménymotiváció irányába történik, a második folyamat a posztmodernizáció, mikor a racionális teljesítménymotiváció helyébe egyre inkább a szubjektív jólét, az önkifejezés, az individualizmus és a tolerancia lép, a társadalom egyre nyitottabbá válik. Ennek bizonyítására Inglehart több dimenziós, komplex mutatók alapján két átfogó értéktengelyt hozott létre. Az általa tradicionális tekintély/világi-racionális tekintélynek nevezett tengely a családi, nemzeti és vallási kötelek gyengülését hivatott mérni, a másik túlélés/jólét nevű tengely a posztmodernizációhoz kapcsolódó folyamatokkal, mint például a posztmaterializmus, a demokratizálódás, vagy a társadalmi nyilvánosság kialakulása foglalkozik. Inglehart szerint a hasonló kulturális jellemzőkkel rendelkező országok az értékdiagramon² egymás közelében csoportosulnak (Inglehart R. 1997).

Az Inglehart által kidolgozott értékelmélet az évek során számos kritikát kapott. Max Haller vele kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy Inglehart preindusztriális, indusztriális és posztindusztriális társadalmakról beszél, melyek értékeinek gazdasági és technológiai változások hatására bekövetkezett fejlődését elemzi. Felhívja a figyelmet arra, hogy a rögzített adatok csak statikus állapot leírására alkalmasak, mivel keresztmetszeti (stock) adatokból csak korlátozott mértékben lehet időbeni változásra (flow) következtetni (Haller M. 2002). Keller Tamás magát a fejlődés kifejezést tartja inkorrektnek, mivel az egy alacsonyabb szervezetségi fokról egy magasabb szintre való lépest jelent, ami azonban minőségi változás, melynek általánosíthatósága erősen megkérdőjelezhető, és megítélése leginkább csak szubjektív szempontok alapján lehetséges. Keller tanulmányában Inglehart módszertani apparátusát arra használja, hogy az értékek országonkénti keresztmetszeti eltérésére vonjon le következtetéseket, Haller másik lényeges kritikája alapján pedig az értéktengelyek elnevezéseit ellentétpárookra cserélte. Ilyen módon az első tengely a „Tradicionális-vallásos/Világi-racionális gondolkodás”, a második pedig a „Zárt gondolkodás/Nyitott gondolkodás” nevet kapta. Az adatfelvétel módszeréből adódóan az elemzések az országos átlagok alapján készülnek, így fontos megjegyezni, hogy azok megállapításait nem lehet egyéni szintre vonatkoztatni (Keller T. 2009).

² Az Inglehart által értéktérképnek nevezett ábrák valójában diagramok, így saját munkámban a helyesebb értékdiagram elnevezést használtam.

Inglehart kutatásai tehát leegyszerűsítve egy posztmodernizációs fejlődési pályát tártak fel, mely során a gazdasági növekedés hatására az anyagi javak által hajtott modern társadalmak posztmodern társadalmakká válnak. Megállapítása szerint az értékek az úgynevezett prefelnőtt korban, az akkor tapasztalt életkörülmények hatására alakulnak ki, és csak intergenerációsan változnak. Inglehart vizsgálatai az értékekre való közvetlen rákérdezés helyett gyakran inkább attitűdöket tárnak fel. Bizonyos attitűdök annak ellenére, hogy általában nehezen változnak, mégis értékkifejezőek. Közülük azok a legszilárdabbak, melyek az adott személyiség által vallott értékekhez köthetők. Az attitűd és értékvizsgálatok tehát nem szükségszerűen elkülönítendők, hiszen egyikből képesek vagyunk következtetni a másikra (Inglehart R. 1997).

A World Values Survey eredetileg az Európai Közösség tíz tagállamában 1981-ben megkezdett European Values Surveynek a többi kontinens országaira is kiterjesztett harmonizált adatfelvételével foglalkozik. A kutatásnak eddig öt hulláma zárult le: 1981-1984, 1989-1993, 1994-1999, 1999-2004 és 2005-2009. Ezek alapján dolgozta ki Inglehart – aki a kutatás végrehajtó bizottságának elnöke – az értékrendszerbeli változásokról szóló átfogó elméletét. A kutatás keretében eddig több mint 80 országról rögzítettek adatokat. Kiemelendő, hogy Magyarország a felmérés mind az öt hullámában részt vett. A WVS ötödik hullámának magyarországi adatfelvételét a TÁRKI végezte országos, reprezentatív kutatás keretében. Ennek adatai alapján született meg Keller Tamás szociológus „Magyarország helye a világ értéktérképén” című tanulmánya, mely dolgozatom egyik fő módszertani forrása (Keller T. 2009).

2. A MAGYAR TÁRSADALOM ÉRTÉKRENDJE

Magyarországra összességében egy meglehetősen zárt és racionális, vagy világias értékrend és gondolkodásmód jellemző. Keller Tamás tanulmánya megerősítette, hogy hazánk ebből a szempontból elkülönül szomszédaitól és a gazdaságilag hasonlóan fejlett országoktól, így a nyugati kultúra magjától eltávolodva, az ortodox országok közelében helyezkedik el. A két értéktengelyen Magyarország közelebb helyezkedik el Bulgáriához vagy Moldáviához, mint a szomszédos Szlovéniához (Keller T. 2009). A Geert Hofstede által megállapított kulturális értékek alapján a magyarokra különösen jellemző a bizonytalanság kerülés és a rövidtávú gondolkodás (Hofstede G. 2008).

Az értékek erősen összefüggenek a társadalmi jellemzőkkel. Inglehart kutatásai alátámasztják, hogy a fiatalabb generációk és a magasabb végzettségűek között arányaiban több a posztmaterialista értékrendű, akikre alapvetően a nyitottabb gondolkodás jellemző (Inglehart R. 1997). Ezt a Keller Tamás által kapott eredmények is bizonyítják, melyek szerint a zárt/nyitott gondolkodás sokkal kevésbé függ az életkortól, mint az iskolai végzettségtől. Hazánk pozíciója ugyan még ebben a megközelítésben is távol van a nyugati kultúrától, azonban már nem húz annyira az ortodox országok felé sem. Az eltérés mértéke azonban nem elegendő ahhoz, hogy megindokolja a Magyarországra jellemző befelé forduló, zárt gondolkodásmódot, ami ezek alapján tehát nem lehet a társadalom összetételének következménye (Keller T. 2009).

Inglehart szerint a gazdasági környezet oly módon határozza meg az értékválasztást, hogy minél gazdagabb az adott ország, annál racionálisabb és annál nyitottabb a társadalom gondolkodása (Inglehart R. 1997). A magyar értékek ezt megcáfolni látszanak, hazánk társadalmában ugyanis az egy főre jutó GDP-hez képest is jóval zártabb gondolkodású. Magyarország pozíciója az értékdiagramon tehát a gazdasági fejlettségből sem következhet. Az ugyan megállapítható, hogy a WVS két utolsó hulláma közti 10 év alatt az ország értékrendje szekularizáltabb és nyitottabb lett, a változás mértéke azonban nem okozott jelentős elmozdulást közvetlen szomszédaink irányába (Keller T. 2009).

Keller Tamás kielégítő válasz hiányában kutatását részletes (nagy felbontású) térképekkel bővítette ki, melyek tengelyeit már csak egy-egy egyszerű, fajlagos mutató adja. Az úgynevezett szabad véleménynyilvánítás térképe alapján hazánk társadalmában

a politikai véleménynyilvánítás alacsony fokú, és inkább passzív módon történik, ami a dél-amerikai országok csoportjának szélére, az ortodox országokhoz közel helyezi Magyarországot. Hasonló a helyzet a szabadságjogok védelmével kapcsolatban is, ám az értékek itt már újra az ortodox országok csoportjához közelítenek (Keller T. 2009).

A többség által képviselttől eltérő vélemények iránti tolerancia a nyitott gondolkodás egyik jellemzője. A mindennapi gyakorlatban ez egyfajta etikai és vallási értelemben vett liberális gondolkodásmódban nyilvánul meg. Ennek struktúrája jól mérhető a válás és a homoszexualitás megítélésének vizsgálatával, ugyanis a válás elutasítását többnyire vallási, míg a homoszexualitását inkább erkölcsi szempontok diktálják. Magyarország e tekintetben ismét a világias, de erkölcsileg konzervatív latin-amerikai és az ortodox országokhoz húz, társadalmunk ugyanis lényegesen megengedőbb a válással, mint a homoszexualitással szemben (Keller T. 2009).

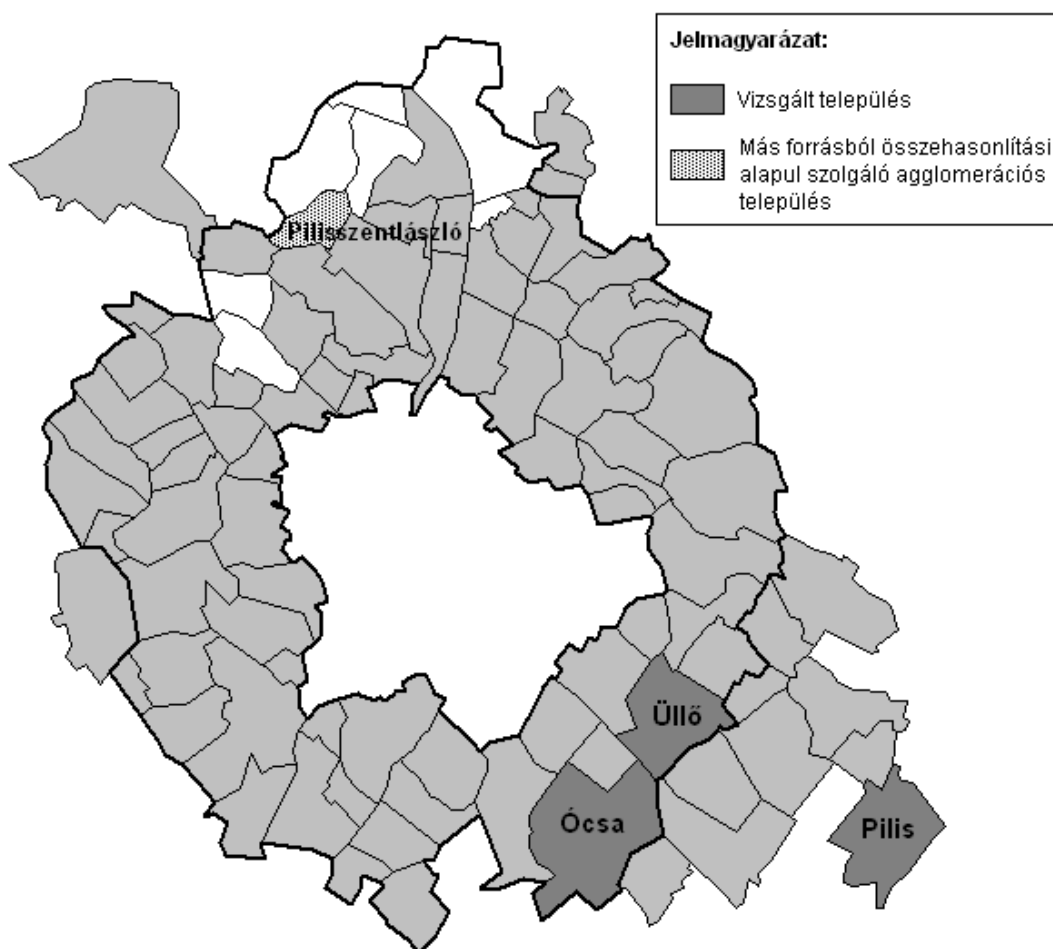
Keller Tamás tanulmánya bebizonyította, hogy a hazánkra összességében jellemző zárt gondolkodásmód nem magyarázható sem a kulturális jellemzőkkel, sem a gazdasági fejlettséggel, sem pedig a társadalom összetételével. A részletes vizsgálatokból kiderült, a magyar társadalom minden vizsgált változó esetében zárt gondolkodást mutat. Bár hazánk értékrendje leginkább a volt szocialista országokéra, néhány esetben pedig a dél-amerikaiakéra hasonlít, a kommunista múlttal sem magyarázható megfelelő korrektséggel, hiszen ez nem adja meg a választ arra a kérdésre, hogy miért pont ahhoz a néhány ortodox országhoz van közel (Keller T. 2009).

3. A DOLGOZAT VIZSGÁLATI MÓDSZEREI, HIPOTÉZISEI

Dolgozatom vizsgálati módszereként első körben a rendelkezésre álló magyar és külföldi – főleg angol nyelvű – szakirodalomi és statisztikai források megismerése és feldolgozása által szándékoztam megteremteni a kutatás alapjait.

A vizsgálat tárgyát képező települések

1. ábra

Alaptérkép forrása: Tóth G. – Schuchmann P. 2009. 8. o.

A Budapesti agglomeráció lehatárolásának kérdéskörében talán legvitatottabb terület a településgyűrű délkeleti szektora. Dr. Tóth Géza és Schuchmann Péter „A Budapesti agglomeráció területi kiterjedésének vizsgálata” című tanulmánya szerint Ócsa városa (9 136 fő) társadalmi-gazdasági mutatói alapján viszonylag előnyös földrajzi fekvése ellenére nem tartozik az agglomerációhoz. Lakosságszám

szempontjából hasonló (11 435 fő) keleti szomszédját, Üllőt viszont tipikus agglomerációs kisvárosként említik a szakirodalmi források. Többek között ez a kettősség szolgáltatta az alapot számomra annak vizsgálatára, hogy ezek a különbségek a települések lakosságának értékrendjében is megmutatkoznak-e. Egyfajta kontrollcsoportként került a kutatásba az agglomerációhoz nem tartozó, szerényebb anyagi helyzetű, vonzáskörzet szempontjából mégis – különösen elérhetőségi alapon – egyértelműen a fővároshoz kötődő, lakosságszám szempontjából pedig Ócsához és Üllőhöz hasonlító Pilis városa (11 460 fő).

Az eredmények értékelésében és összehasonlításában segítségemre volt Havasi Virág közgazdász „Az értékrend és életminőség összefüggései” című doktori értekezése, melyben néhány évvel korábban hasonló felmérést végeztek Miskolcon, Bükksgntkeresztén és az agglomeráció északnyugati szektorában található Pilisszentlászlón (1 189 fő), melynek társadalmi szerkezetében Piliséhez hasonló elemek is megfigyelhetők. A korcsoportos vizsgálatokhoz az eredmények összehasonlíthatósága érdekében a Havasi Virág által használt felosztást alkalmaztam: A fiatalok korcsoportja 24 éves korig terjed, a középkorúaké 54 éves korig és az 55 év felettiek alkotják az idősök csoportját. A komplex mutatók, indexek és értékdiagramok elkészítésénél a Keller Tamás által leírt módszertant követtem.

Inglehart posztmodernizációs elméletét alapul véve, és a vizsgálat céljából kiválasztott települések fekvéséből és anyagi helyzetéből adódóan, dolgozatom első hipotéziseként feltételeztem, hogy a három település között közepes anyagi helyzetű, Budapesthez ugyan közel fekvő, ám kedvezőtlenebb elérhetőségű Ócsa értékrendje az értékdiagramon az üllői és a pilisi között helyezkedik el. Hipotézisem gyenge pontja a Tóth-Schuchmann szerzőpáros azon megállapítása lehet, mely szerint az agglomerációs jelleget meghatározó fejlettséget legerősebben az adott település közlekedési elérhetősége határozza meg. Ez alapján elképzelhető, hogy Üllő és Pilis értékrendje között az általam vártnál több hasonlóság van.

Második hipotézisként, az agglomerációs települések országos átlagon felüli fejlettségéből kiindulva feltételeztem, hogy a három település értékrendje modernebb, tehát valamivel racionálisabb és nyitottabb az országos átlagnál, így talán jobban hasonlít a nem ortodox volt szocialista országokéra, mint például Szlovákia vagy Csehország. Hipotéziseim felállításánál nem hagyatkoztam a településekről alkotott szubjektív véleményemre, kizárólag a társadalmi és gazdasági adatok által leírt képet vettem figyelembe.

A települések társadalmának értékrendi vizsgálatához a World Values Survey ötödik hullámának 2009-es hazai adatfelvételét végző TÁRKI kérdőívek rövidített, leegyszerűsített és specifikált, az agglomerációs élettel kapcsolatos kérdésekkel általam kiegészített változatát (1. melléklet) alkalmaztam. A települések 2011. január 1-i lakosságszámához viszonyított 5 ezrelékes mintamérettel³ dolgoztam. A konkrét minta kialakításához a WVS/TÁRKI által lebonyolított adatfelvétel első köréhez hasonlóan véletlen, sétás mintavételezést választottam, melyet 2012 nyarán magam hajtottam végre. Az adatfelvétel lebonyolítása településenként 2 napot vett igénybe, amit minden esetben egy héten belülre keddi, szerdai vagy csütörtöki napokra, reggel 8 és délután 16 óra közti intervallumra időzítettem. Az ócsai kérdőívezést 2012. július 18-19-én, a pilisit július 24-én és 26-án, az üllőit pedig július 31-én és augusztus 1-jén végeztem.

Mintavételezés céljából mindhárom város esetében a központi területeket jelöltem ki, amelyek munkaidőben a legforgalmasabbak, mivel ilyen körülmények között van a legjobb esély reprezentatív minta kialakítására. Minden alkalommal előre eltervezett útvonalat jártam be, a mintát úgy alakítottam ki, hogy az adott útvonalon velem találkozó minden harmadik járókelőt szólítottam meg. Ha az illető nem volt hajlandó segíteni, a számlálás újra indult a következő, harmadikként szembe jövő emberig. A választ megtagadók számát és becsült életkorát is rögzítettem, mely által információt kaptam a valós és a potenciális minta tulajdonságairól és a válaszadási hajlandóság alakulásáról.

A fentebb említett szempontokat figyelembe véve Ócsán a Bajcsy Zsilinszky, Baross, Állomás, Üllői és Kiss János utcák által határolt területet jelöltem ki. Itt a megszólítottak 61,6%-a volt hajlandó válaszolni a kérdéseimre, ami meglehetősen jó arány, különösen, ha azt nézzük, hogy a három település közül itt volt a legalacsonyabb a válaszadási arány.

A két másik, a 4-es főút mentén fekvő település esetében, Ócsával ellentétben nem lett volna célszerű utcák által lehatárolt központi részt kijelölni, hiszen mindkét város központja a 4-es főút és a vele merőleges régi főutca kereszteződésénél alakult ki. Ennek megfelelően a pilisi mintát a Rákóczi Ferenc, Kávai és Kossuth Lajos (4-es út) utcák központhoz közelebb eső szakaszainak szisztematikus bejárásával alakítottam ki. Pilisen a kitöltési arány szinte hajszálra megegyezett az ócsaival (61,9%).

³ Ócsa: 9 073 fő – 45 kérdőív, Pilis: 11 350 fő – 57 kérdőív, Üllő: 11 410 fő – 57 kérdőív

Üllői mintámat Pilishez hasonlóan három utca, a Gyömrői, Ócsai és Pesti (4-es út) utak bejárásával alakítottam ki. A válaszadási hajlandóság itt volt a legnagyobb (68,7%), ami azt mutatja, hogy a lakosság – mindhárom város esetében – meglehetősen nyitottan és segítőkészen állt a kérdéshez.

Az alkalmazott kérdőív összeállításánál több szempontot is figyelembe kellett vennem. A TÁRKI által személyes megkeresés keretében alkalmazott kérdőív saját kutatásomhoz és lehetőségeimhez képest túl hosszú és részletes volt, így csak a témám szempontjából legfontosabbnak vélt kérdéseket vettem át belőle, néhol kissé át is strukturálva azokat. A mintavétel módszeréből adódóan arra törekedtem, hogy egy kérdőív kitöltése legfeljebb 15 percet vegyen igénybe, így egy űrlap összesen – a kérdezett nemét és korát nem számítva – 30 kérdést tartalmazott.

A kérdőíveken megjelenő, általam vizsgált témakörök az agglomerációs életforma megítélése, az általános értékterületek fontossága, a szubjektív jóllét kérdése, a modern, valamint posztmodern értékek és azok választása, a motiváció, a bizalom, az állampolgári magatartás, és az életminőség.

Az agglomerációs életformára vonatkozó kérdések azt vizsgálják, hogy a kérdezett lakott-e élete során a fővárosban, szerinte jobb-e az ő településén lakni, amennyiben tehetné, beköltözne-e Budapestre, valamint nagy általánosságban mennyi időt tölt utazással naponta. További két kérdés a lakóhelyválasztással kapcsolatos döntések okát vizsgálja.

A kérdőívek eredményeinek feldolgozásához és az ábrák készítéséhez Microsoft Excel, illetve SPSS 8.0, a térképes ábrák szerkesztéséhez MapInfo Professional 6.5 programot használtam. A különböző értékek közti összefüggéseket Pearson-féle lineáris korreláció segítségével vizsgáltam.

Jelen dolgozat folytatásaként kutatási tervem részét képezi a három kisváros által a 2007-2013 közötti Európai Unió költségvetési periódusban lehívott támogatások céljainak, és a projektek megvalósulásának értékrendi aspektusú vizsgálata, valamint a települések főbb fejlesztési dokumentumainak és honlapjának tartalomelemzése, szintén a dolgozat eredményeként körvonalazódó értékrend tükrében.

4. A BUDAPESTI AGGLOMERÁCIÓ

A Budapesti agglomeráció szektorai és települései

2. ábra

A Budapesti agglomeráció a 2005. évi LXIV. törvény értelmében a fővárost és az azt körülvevő 80 települést foglalja magában. Közép-Európa legnagyobb egyközpontú népességkoncentrációja (Jászberényi M. 2008). A terület jelentőségét jól mutatja, hogy bár területe csak 2538 km², itt él az ország lakosságának több mint egynegyede (valamivel több, mint 2 560 000 fő)(KSH Helységnévkönyv 2012). Egyértelmű tehát, hogy az agglomeráció fejlődése az egész ország helyzetére hatással van (BAFT 2007).

A településgyűrű kialakulása hosszantartó urbanizációs folyamat eredménye, amely a XIX. század első felében kezdődött, és Budapest 1872-es egyesítése a folyamat

igen fontos állomását jelentette. 1950-ben a fővároshoz 23 peremtelepülést csatoltak, így létrehozva az úgynevezett Nagy Budapestet. 1959-ben a várost körülvevő 64 település területére ipartelepítési tilalmat rendeltek el, melyet a szakirodalom az új agglomerációs övezet egyfajta előzetes kijelöléseként aposztrofál. A Budapesti agglomeráció első valós, statisztikai célú lehatárolására azonban csak 1971-ben került sor, ekkor a fővároson kívül 44 település tartozott hozzá. A lehatárolás szakmai alapját az ingázás mértéke, a közlekedési és a rekreációs kapcsolatok vizsgálata jelentette. Később a tudományos vizsgálatok kimutatták, hogy a településgyűrű kijelölésénél új szempontokat szükséges figyelembe venni. Az új lehatárolást a KSH végezte el 1997-ben. Az akkori, Budapesttel együtt 79 településből mára 81 település lett, mivel 2002-ben Nagykovácsiból kivált Remeteszőlös, Szödből pedig Csörög (Bakos N. – Kezán A. 2008). Az jelenlegi lehatárolást a 2005-ben kiadott és 2011-ben módosított Budapest Agglomeráció Területrendezési Terve tartalmazza, amit a 2005. évi LXIV törvény deklarál (internetes forrás: Térport)

A Budapesti agglomerációt a Területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény a Balatoni üdülőkörzet mellett kiemelt térségnek minősíti. A törvény hatályba lépésével egy időben létrehozott Budapesti Agglomerációs Fejlesztési Tanács 2012. január 1-jétől megszűnt, feladatait⁴ területi érdekelttség szerint Budapest Főváros Önkormányzata és a Pest Megyei Önkormányzat vette át (1996. évi XXI. tv.).

A Budapesti agglomerációt alkotó 80 település közül 33 város. A városban élők a teljes népesség mintegy 76%-át teszik ki, ami meghaladja a megyei értéket. Legnépesebb városa a 2007-ben megyei jogú városi rangot kapott Érd, amely több mint 65 000 fős lakosságával nemcsak az övezet, hanem Pest megye legnépesebb városa is. Jelentős városok még a településgyűrűben 30 - 40 000 fős népességükkel Dunakeszi, Vác, Gödöllő és Szigetszentmiklós. A legkisebb népességszámú város az 1863 fős Visegrád. Az övezetben mindössze két olyan település található, melynek lakossága nem haladja meg az ezer főt: Kisoroszi (956 fő) és Remeteszőlös (754 fő). Az összesen tizenhét 5 - 10 000 fős, közepes méretű település az agglomeráció népességének 15,5%-át adja. A településgyűrű lakosságának döntő többsége (74%) a napjainkra jelentősen felduzzadt 10 000 főnél nagyobb népességű településeken él. Az agglomeráció településeinek átlagos népsűrűsége 410 fő/km², ami jelentősen meghaladja a megyei

⁴ Térségi fejlesztési érdekek összehangolása kommunikáción alapuló, többlépcsős egyeztetési folyamat koordinálásával, másrészt a térségi fejlesztési célok összehangolása a terület egészére vonatkozó jövőkép kialakításával, illetve a stratégiai célok fejlesztési programokká való lebontásával.

átlagot. Azonban, mint olyan sok mindenben, úgy ebben is nagy különbségek tapasztalhatók az egyes települések között. Népsűrűségével a városok közül kiemelkedik Szigethalom (1 912 fő/km²), a községek közül pedig Diósd (1 656 fő/km²) (KSH Helységnévkönyv 2012). Megfigyelhető, hogy a fővárossal közvetlenül határos települések sokkal sűrűbben lakottak a távolabb elhelyezkedőknél. Jól illusztrálja a természeti adottságok szerepét, hogy a ritkábban lakott települések többsége a budai, hegyvidéki területeken található (Bakos N. – Kezán A. 2008).

Az övezet lakosságának korösszetételében a rendszerváltás óta enyhe öregedés figyelhető meg. 2007-ben a népesség 17%-a gyermekkorú, míg 13%-a időskorú volt. Ez ugyan az agglomeráción kívüli településekhez viszonyítva kedvező értéknek számít, ha viszont az 1990-es adatokhoz viszonyítjuk, a fiatalok aránya 3,8 százalékponttal alacsonyabb, míg az időseké 1,8%-kal magasabb. 1990 és 2007 között leginkább a 30-34 éves korosztály száma nőtt és egyedül a 10-14 évesek száma csökkent. Összegezve tehát az agglomerációban 1990-ben 100 gyermekkorúra 52 időskorú jutott, míg 2007-ben már 75. A települések közül kifejezetten fiatalos korösszetételű Telki, Pilisjászfalu, Remeteszőlős, Veresegyház és Felsőpakony, míg Visegrádon, Kisorosziiban és Leányfalun meglehetősen magas az időskorúak aránya (Bakos N. – Kezán A. 2008).

2007-ben Pest megye népességének több mint 60%-a az agglomerációban élt. Ez 1990-hez képest 36%-os növekedést jelent, melynek üteme azonban nem volt egyenletes, a 2000-es évek elején felgyorsult. Az övezet területén 1990 és 2003 között még minden évben természetes fogyás volt tapasztalható, ez a tendencia azonban 2004-től megfordult (Bakos N. – Kezán A. 2008).

A II. világháború után Budapest „vízfejje” válása, rohamos iparosítása és a vidék lemaradása következtében már a többedik tömeges vándorlási hullám indult meg a főváros irányába. Mivel a vidéki falvakban kevés volt a munkalehetőség, alacsonyak voltak a bérek és rosszak az életkörülmények, a fiatalok szinte menekültek onnan a nagyobb városokba és főleg Budapestre. A fővárosban azonban kevés volt a szálláshely, ezért az is gyakran előfordult, hogy az általános iskola után beköltöző fiatal az alapján kényszerült szakmát választani, hogy melyik iskola tudott neki szállást kínálni. A Budapestre költözők túlnyomó részéhez hasonlóan belőlük is ipari munkás lett. Mivel 1960-tól korlátozták a fővárosba való beköltözést, egyre többen szorultak ki a környező falvakba. Ezeken a településeken a telkek is olcsóbbak voltak szinte mezővárosi méreteket öltő óriásfalvak alakultak ki különösen a városba vezető közutak és

vasútvonalak mentén, mivel lehetőség szerint mindenki olyan helyre akart költözni, ahonnan könnyen be tud ingázni fővárosi munkahelyére (Berkovits Gy. 1976).

A fent említett folyamatok következtében egy rendkívül nehéz sorsú társadalmi réteg alakult ki, az ingázó, első generációs, falusi munkások csoportja. Ezek az emberek nagyrészt vidéki, paraszt családból származtak, ugyanakkor új foglalkozásukat, munkahelyüket, ott betöltött pozíciójukat tekintve munkások voltak. Új otthonukban, az agglomeráció falvaiban viszont falusi életmódot éltek, mivel a települések hátrányos gazdasági és kulturális helyzete csak azt tette lehetővé. Ennek a csoportnak a mindennapjai a megélhetésért való küzdelem jegyében teltek, távol a szülőháztól és a gyökereiktől. Sokan napi két, három műszakban kényszerültek dolgozni. Kikapcsolódásra, baráti kapcsolatok ápolására, kulturális, szellemi és lelki életre sem lehetőség, sem idő nem jutott. Ez a robotoló, bezárkózó életmód a falusi munkások emberi kapcsolataira és kulturális igényeire egyaránt kedvezőtlenül hatott (Berkovits Gy. 1976).

Mindez egy sajátosan teljesítménymotivált, materialista értékrend kialakulásához vezetett, amely összekeveredett a vidéki szülőfaluból hozott tradicionális, paraszti értékrend elemeivel. Meggyőződésem szerint ez az az értékrend, amely az agglomeráció településein a 60 évnél idősebb generáció jelentős részére jellemző. A következő generációknál a tradicionális értékek egyre kisebb jelentőséggel bírnak, a materialista értékek helyébe egyre inkább a posztmaterialista értékek kerülnek, melyek kialakulása Inglehart szerint a prefelnőtt korban tapasztalt anyagi stabilitás és a közvetlen környezetben tapasztalt értékrend függvénye.

Az agglomeráció település- és városrendszere sok esetben funkcióhiányos és strukturálatlan, koordinált fejlesztések helyett inkább a spontán folyamatok érvényesülése tapasztalható. A térségi folyamatok koordinátlansága, a szerkezeti fejlesztések elhúzódása miatt a településgyűrű térszerkezete számos problémát indukál (BAFT 2007).

Budapest, mint a közép-európai térség meghatározó metropolisza, igen jelentős hatást gyakorol a környező településekre. A fővárosból az agglomerációba történő tömeges kiköltözés az utóbbi években meghatározó folyamattá vált, melynek két legfontosabb oka a nagyvárosi életformától való megcsömörlés és az olcsóbb életvitel. Azonban nemcsak a kitelepülés okai között van különbség. Az agglomerációs települések megközelíthetőségében, az általuk nyújtott szolgáltatások színvonalában is igen nagy eltérés mutatkozik. A kedvezőbb adottságú településeket – ahol az

ingatlanárak is gyorsan emelkednek – értelemszerűen inkább a kedvezőbb anyagi helyzetben levők választják. Ebből adódóan a Budapesti agglomeráció korántsem homogén terület (Bakos N. – Kezán A. 2008).

4.1. Az agglomeráció jelenlegi lehatárolásának kérdései

A jelenlegi lehatárolás 1997. óta van érvényben és az 1990. évi népszámlálás adataira illetve az 1991 és 1994 között lezajlott statisztikai és tervezési célú adatfelvételek eredményeire támaszkodik (BAFT 2007). Az agglomerációt ekkor két övezetre és hat szektorra tagolták. A gyűrűs szerkezet belső övezete általánosságban jóval kedvezőbb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkezik, mint a külső övezet. Ugyanakkor a Duna két partja között is jelentős különbség van. Klasszikusan a budai oldal (Budaörs, Diósd, Törökbálint) mutatói lényegesen jobbak, mint a pesti oldalé. A pesti oldalon belül az alföldi (délkeleti) szektor helyzete a legkedvezőtlenebb. Ezzel szemben, ha a népességnövekedés mértékét tekintjük, a budai oldal elmarad a pesti oldal mögött. A Központi Statisztikai Hivatal a Budapesti agglomeráció területén hat szektort különböztet meg. Az északi szektorba 10, a délkeletibe 9, a délbe 15, a nyugatiba 12, az északnyugatiba pedig 23 település tartozik (BAFT 2007).

Az elmúlt tizenöt év során hazánk igen jelentős társadalmi és gazdasági változásokon ment keresztül, amelyek értelemszerűen a központi régióra is hatással voltak. A főváros egyre növekvő vonzókörzete átlépte az 1997-ben kijelölt határokat (BAFT 2007). Nem meglepő tehát, hogy szakmai körökben egyre többször kerül szóba egy új leválasztás lehetősége. Ebből a szempontból nézve a településgyűrű délkeleti szektora tűnik a legmozgalmasabbnak.

Tóth Géza és Schuchmann Péter lehatárolási vizsgálatának eredménye és az
agglomeráció jelenlegi lehatárolása

3. ábra

Tóth G. – Schuchmann P. 2009. 8. o.

Az új lehatárolás kérdésével foglalkozik Dr. Tóth Géza és Schuchmann Péter „A Budapesti agglomeráció területi kiterjedésének vizsgálata” című tanulmánya is. A szerzők az agglomerációt a szakirodalmi források alapján úgy definiálták, mint az a térség, amely a funkcionális várostérségen belül a legszorosabb kapcsolatot tartja fenn. A térbelileg kissé módosuló, jellegében viszont rendkívül hasonló településstruktúrában az elérhetőség és a fejlettség kapcsolatát vizsgálták. Eszerint az elérhetőség hatása a térségben nem közvetlenül, hanem inkább a társadalmi-gazdasági helyzetet modellező mutatókon keresztül nyilvánul meg. Ez azt eredményezi, hogy a területen az esetlegesen megvalósuló közlekedési fejlesztések hatása csak viszonylag hosszú idő elteltével lenne

ténylegesen érezhető. A vizsgálat eredményei és az általuk alkalmazott agglomeráció fogalom és mutatórendszer alapján meghatározták, hogy mely települések tartoznak a Budapesti agglomerációhoz (Tóth G. – Schuchmann P. 2009).

Az eredmény alapján a jelenlegi határokon belül 8 olyan település⁵ van, amely mutatói alapján nem tartozik az agglomerációhoz, 13 a határokon kívül eső település⁶ (közülük Esztergom és Etyek nem Pest megyei) azonban hozzá tartozhatna. A munka során a szűkítést nem, csak a bővítés lehetséges alternatíváit, és a döntési lehetőségek esetleges következményeit vették figyelembe. A szakértői javaslat szerint a bővítés (2009-es adatok szerint) 86 765 főnyi (3,5%-os) népességnövekedéssel és 533 km²-es (20%-os) területnövekedéssel járna. A szerzők az eredmények figyelembe vételével négy döntési lehetőséget vázoltak fel. Az első szerint az agglomeráció területe bővíülhet a korábban említett 13 településsel, míg a második elfogadásával csak a megyehatáron belüli 11 települést csatolnák a gyűrűhöz. A harmadik lehetőség szerint az agglomeráció lehatárolása kistérség határossá válhatna. Ez a döntés bár nagyobb összhangban lenne a területfejlesztés intézményrendszerével, sok olyan települést is idekapcsolna, amely nem mutatja az agglomerációs településekre jellemző tulajdonságokat. Az utolsó lehetőség szerint a lehatárolás továbbra sem változna, amely a szerzők szerint abban az esetben nem járna visszavonhatatlan károkkal, ha Pest megye területrendezési tervének felülvizsgálata és módosítása az Országos Területrendezési Tervnek megfelelően minél hamarabb megtörténne (Tóth G. – Schuchmann P. 2009).

⁵ Dunabogdány, Kisoroszi, Ócsa, Pilisszántó, Pilisvörösvár, Sződliget, Vác, Visegrád

⁶ Bénye, Csévharaszt, Esztergom, Etyek, Gomba, Inárcs, Mende, Monor, Péteri, Rád, Süllyáp, Vácduka, Vasad

5. A VIZSGÁLATI TERÜLET BEMUTATÁSA

5.1. A Budapesti agglomeráció délkeleti szektora

A Budapesti agglomeráció délkeleti szektora hazánk két ellentétes arcú nagytája, az Északi-középhegység és az Alföld határán fekszik. Területének északnyugati negyede a Cserhát legdélibb nyúlványát képező Gödöllői-dombsághoz tartozik, míg hozzávetőlegesen a 4-es főút által leválasztott délkeleti rész már a Pesti hordalékkúp-síkság részét képezi. (internetes források: Gyáli kistérség, Monori Kistérség). A délkeleti szektor az agglomeráció társadalmi és gazdasági tekintetben is legkedvezőtlenebb helyzetben lévő területe (BAFT 2007).

Az agglomeráció szektorai közül a délkeletiben található a legkevesebb település⁷ – mindössze 9 – de mintegy 106 000 fős népességével megelőzi a jóval kedvezőtlenebb domborzati adottságokkal rendelkező nyugati szektort. Területe a településgyűrű területének 16%-át, lakossága pedig a népesség 13%-át teszi ki. Népsűrűsége 334 fő/km², ami jóval elmarad az agglomerációs átlagtól. A szektor délnyugati részének települései (Gyál, Felsőpakony, Alsónémedi, Ócsa) a Gyáli, míg az északnyugatiak (Maglód, Ecser, Gyömrő, Vecsés, Üllő) a Monori kistérséghez tartoznak. A települések között hat város, egy nagyközség és két község található (KSH Helységnévkönyv 2012).

5.2. Ócsa történelme és fejlődése

Ócsa városa a Duna-Tisza közti homokhátság és az Ős-Duna egykori medrében visszamaradt úgynevezett turjánok határán fekszik. A környéket a turjánok vízi élővilága és a népi építészeti különlegességnek számító, a felszíni löszréteg alá vájt borospincék színesítik (Horváth L. 2000).

A honfoglalás utáni régészeti leletek a magyarság mellett gyér szláv és német jelenlétet is mutatnak. A premontrei szerzetesrend jászói prépostsága filiát alapított a település határában a Pest-Kecskemét-Szeged országút mentén, melyet 1234-ben már írott forrás említ. Mivel az apátságnak a középkorban Ócsán, Érden és környékén voltak birtokai, a faluban a világi nemesi birtokosság csak a XV. században jelent meg. Az

⁷ Maglód, Ecser, Gyömrő, Vecsés, Üllő, Gyál, Felsőpakony, Alsónémedi, Ócsa

addigra teljesen elnéptelenedett prépostságot Hunyadi Mátyás 1475-ben átadta a pálos rendnek. A falu népe gabonatermesztésből, halászatból, pákászatból és az akkor még óriási erdőterület haszonvételeiből tartotta fenn magát. A XVII. századi, öreghegyi lösz alá vájt pincesorból valószínűsíthető, hogy már a középkor embere is foglalkozott itt szőlőműveléssel (Horváth L. 2000).

A mohácsi vereség és Buda megszállása után a Duna-Tisza közén visszavonuló török sereg ezen a környéken is komoly pusztítást végzett. 1541-ben Ócsa a budai vilajeten belül a budai szandzsák pesti náhije nevű egységéhez tartozott. A korabeli összeírások szerint a falu akkor még meglehetősen népes volt. A tizenöt éves háború idején, 1594-ben a Duna-Tisza közén délről behatoló krími tatár sereg a környék falvaival együtt Ócsát is elpusztította. A település valószínűleg 1621-ben települhetett újra, méghozzá úgy, hogy az újonnan betelepülők mellett eredeti lakosságának nagyobb része visszatért. A XVII. században Ócsa világi kisbirtokosok fennhatósága alá került, a népesség, és általa a megművelt föld és a vagyon újra növekedni kezdett. A Bécs ostromára a török sereggel együtt vonuló krími tatárok 1683-as rombolása nyomán elnéptelenedett település csak a török kiűzése után 1690-91-ben települt újra (Horváth L. 2000).

Mire a falu megerősödhetett volna, kitört a Rákóczi szabadságharc. 1704-ben húsz ócsai lépett be a kuruc seregbe. Rákóczi fejedelem 1705. június 27. és július 3. között Ócsán táborozott seregével, a Rákosi országgyűlés meghívóit innen bocsátották ki. A szatmári béke után hosszú, békés korszak köszöntött a településre. A népesség növekedése rákényszerítette a Habsburg uralmat az úrbéri viszonyok átfogó rendezésére, amit 1770-ben végre is hajtottak (Horváth L. 2000).

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc honvéd seregében huszonöt ócsai katona szolgált. Haynau a IV. hadtesttel Szeged felé vonulva 1849. július 25-én Ócsán táborozott, amikor rögtönítélő bírósága golyó általi halálra ítélte Halászy Károlyt, Alsónémedi református tanítóját. A jobbágyfelszabadítást követően Ócsa is elindult a mezővárosi fejlődés útján. Parasztpolgársága a szőlőtermesztés és borászat, illetve az erdők és turjánok hasznosításában találta meg boldogulását. A fejlődés azonban jelentősen korlátozta a továbbra is fennmaradó mezőgazdasági nagybirtok szerkezet és a természetes vizek XX. század elején véghezvitt lecsapolása, ami a táj kiszáradását eredményezte (Horváth L. 2000).

A Horthy korszakban a parasztgazdaságok földkoncentrációja folytatódott, melynek következtében megnőtt a gyári munkát kényszerből vállalók és ezzel együtt az

ingázók aránya is. A szovjetek 1944. november 2-án foglalták el Ócsát. A kommunista párt megalakulása után a közigazgatást újjászervezték, a kuláknak titulált parasztgazdákat megfosztották földjüktől és termelőszövetkezetekbe kényszerítették. 1956-ban mintegy az addigi események miatt felgyülemlett társadalmi feszültségek megnyilvánulásaként Ócsán is jelentős népi megmozdulások történtek. A jelek szerint az öntudatos parasztpolgárság jelenlétében rejlő mezővárosi úton járó község-szervező önerőt a kommunista diktatúra sem tudta kiirtani (Horváth L. 2000).

A rendszerváltást követően óriási energiák szabadultak fel a korábban elnyomott társadalmi, gazdasági, egyházi, valamint érzelmi és intellektuális közösségekben, ami új utat nyitott a fejlődés felé (Horváth L. 2000).

Ócsa a rendszerváltás után is megőrizte kettős kötődését Budapest és a dabasi térség felé, de a gazdasági átalakulás jelentős súlyeltolódást eredményezett. A települést az állami vállalatok felszámolása és a mezőgazdaság válsága egyaránt sújtotta, a főváros közelségének köszönhetően mégsem sínylette meg annyira ezt az időszakot, mint a térség Budapesttől távolabb elhelyezkedő települései. Az agrártevékenység ugyan szűkült, de a fővárosi piac közelsége lehetővé tette a kertészeti magánvállalkozások továbbélését és fejlődését. Sok környékbeli településsel ellentétben Ócsán az ingázók aránya sem csökkent. Az 1990-es években a vállalkozássűrűség és a külföldi tőke aránya jelentősen elmaradt a hagyományosan agglomerációs településektől, de a megyei átlag szintjét tartani tudta. A munkanélküliséget tekintve szintén hasonló helyzet alakult ki (Területfejlesztési Konceptió 1997).

Ócsa 1898-ig a Pesti közép járáshoz tartozott, amely a XIX. század közepén jött létre a Pesti járás feldarabolásának következtében. Később a terület neve Alsódabasi járás lett. 1950-re Alsódabas és Felsődabas egyesült, így amikor a járásrendezés során azok nevét a székhelyükhöz igazították, a járás neve Dabasi járás lett, melynek területe egészen az 1983-as megszűnéséig nem változott. 1984-ben új közigazgatás jött létre, melynek keretében a megyéket város- és nagyközségkörnyékekre osztották. Mivel ekkor Dabas nagyközség lett, a korábbi járás neve Dabasi nagyközségkörnyék lett. Nagyrészt ez a sok évtizedes ráutaltság az oka annak, hogy Ócsa bár gyorsan csökkenő mértékben, de mind a mai napig kötődik Dabashoz. A ma is működő – bár több ízben megváltozott – Gyáli kistérség, melyhez Ócsa is tartozik 1997-ben jött létre (Területfejlesztési Konceptió 1997, internetes forrás: Gyáli kistérség).

A népesedési folyamatok Ócsa agglomerációs jellegének erősödését jelzik. A 2005-ben városi rangot nyert település népesedési folyamatai agglomerációs jellegének

erősödését jelzik. A rendszerváltás előtt jellemző népességsökkenés a kilencvenes években stagnálásba, majd lassú növekedésbe váltott át, ami egyértelműen a betelepülések következménye. A betelepülők társadalmi struktúrája is egyre kedvezőbb, az alacsony státuszúak mellett egyre több a középosztálybeli. Ezek a folyamatok rámutatnak arra, hogy a rendszerváltás óta Ócsán gyengül a Dabas térségéhez való kötődés, és ezzel együtt egyre erőteljesebb a Budapesti agglomerációhoz húzás (Területfejlesztési Konceptió 1997).

A település lakossága 2012. január 1-jén 9 136 fő volt, népsűrűsége azonban kevesebb, mint fele a két másik vizsgált városénak. Lakosságának anyagi helyzete kedvezőbb, mint Pilisen, de jóval szerényebb, mint Üllön, amit az egy főre jutó éves jövedelem és az adófizetők aránya is alátámaszt. A munkanélküliségi ráta szintén megerősíti az anyagi helyzetet, szintén a két másik település értéke között foglal helyet hasonlóan a vállalkozássűrűséghez. Az ezer főre jutó személygépkocsik száma azonban itt a legmagasabb, ami nyilván a város nem túl előnyös tömegközlekedési helyzetének, és vele együtt Budapesthez való közelségének a következménye. Az M5-ös autópálya megépülésével a település közlekedés-földrajzi helyzete sokat javult, a tömegközlekedés terén azonban áldatlan állapotok uralkodnak, ráadásul a pályadíjak miatt az M5-ös autópálya hatása sem tud megfelelően érvényesülni. A három település közül Ócsa korszerkezete a legkedvezőtlenebb, ugyanis az időskorúak aránya itt a legmagasabb, a fiataloké pedig a legalacsonyabb (KSH Helységnévkönyv 2012, T-STAR-TeIR adatbázis 2010, Területfejlesztési Konceptió 1997).

5.3. Pilis történelme és fejlődése

Pilis város Budapesttől délkeletre, 30 km-re, a Monori kistérségben fekszik, a Gödöllői-dombság peremén. Középső és déli fele már alföldi jelleget mutató homokos síkság. A település középső részén, közel a főúthoz, tavakkal és ligetekkel tarkított, természeti értékekben gazdag erdő található, amely a Gerje-patak forrásvidéke. Az erdő ex-lege védett terület, a Natura 2000 hálózathoz tartozik. Pilis szőlőtermesztése és borkultúrája komoly hagyományokra tekint vissza. A település északi részén a Dolina löszfalaiba vájva található az úgynevezett „Hegyeki pincesor”. Pilisen keresztülhalad a 4-es főút és a Budapest-Cegléd-Szolnok vasútvonal is (Településrendezési Terv 2005, internetes forrás: Pilis).

Pilis környékén már a neolitikum közepétől kezdve éltek emberek. A Gerje patak és a 4-es főút közti területen mára lepusztított dombocskák valószínűleg szarmata temető halomsírai voltak. A régészek honfoglalás kori sírokat is találtak a környéken (internetes forrás: Pilis).

A település neve a honfoglaláskor betelepült Pylis nemzetségről kapta, amelyet először egy 1287-es oklevélben említenek. Pilisi Péter 1326-ban birtokának egy részét átadta nővérének, Töreki Pálnénak és fiainak. A család a XVI. század végén kihalt. A településen a XV. században a váci püspöknek is volt birtoka, melyet később Zágrábi Szilassy Györgynek ajándékozott. A XVI. század második felében a török dúlásának következtében Pilis elpusztult. A török kiűzése után a Szilassy család sikertelenül követelte vissza birtokait a királyi ügyészségtől (internetes forrás: Pilis).

A Rákóczi szabadságharc után a terület Beleznay János kezébe került, a település újratelepítése nagyrészt a Beleznay család nevéhez köthető. Az 1726-ban épült kastély és az 1784-ben elkészült új kastélyuk ma is áll, hasonlóan a segítségükkel felépült evangélikus templomhoz. Beleznay János írta alá a Nyitra megyei Ürményben azt a szerződést, melynek eredményeként számos szlovák betelepülő érkezett Pilisre. Ez után a közeli pusztákról, illetve a Dunántúl és a Délvidék irányából is megindult a betelepülés, ami nagyban hozzájárult a település fejlődéséhez. A császárhű Beleznay család kiváló kapcsolatot ápolt a bécsi udvarral, melynek eredményeként Beleznay Sámuel 1805-ben grófi rangra emelték, pilis pedig heti vásártartási jogot kapott. Az 1900-as évek első felében a család férfiágon kihalt, így a birtok egy része Nyáry Antal, egy felvilágosult arisztokrata kezébe került. A Beleznay-Nyáry kastély egy időre haladó gondolkodású nemesek, írók, költők, politikusok találkozóhelyévé vált (Idegenforgalmi Konceptió 2006, internetes forrás: Pilis).

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc csatáiban több mint 200 pilisi harcolt. A szabadságharc után megindult a gazdasági átalakulás. A fejlődés eredményeként a Budapest-Cegléd vasútvonalon még a gyorsvonatok is megálltak Pilisen, melyhez az is hozzájárulhatott, hogy addigra már több befolyásos, gazdag család élt a településen és környékén. 1890 és 1905 között Pilis evangélikus püspöki székhelyként funkcionált. Érdeemes megemlíteni, hogy a település püspöke, Sárkány Sámuel temette el Kossuth Lajost. Pilis 1892-ben a közigazgatási átszervezés következtében elvesztette mezővárosi rangját, az ipari dolgozók aránya közben folyamatosan nőtt (Idegenforgalmi Konceptió 2006).

A századforduló évtizedeiben a lakossággal együtt az iparosok és kereskedők száma is nőtt. Megépült a szeszgyár és 1910-ben a mézshomok-téglagyár is megkezdte a termelést. A fejlődést az I. világháború törte meg, amelyben 650 pilisi lakos harcolt, akik közül 140 halt meg a csatamezőn. A két világháború Pilis újra fejlődésnek indult. Az 1920-as években bevezették a villanyt, a szeszgyárat pedig gőzmalomnak építették át. Megjelentek a pénzintézetek és megalakultak az első civil szervezetek is (Idegenforgalmi Konceptió 2006). Rendkívül fontos előrelépés volt a település életében a 4-es főút 1931-es megépülése. A felvevőpiac jobb elérhetőségének hatására sok háznál fonót és szövőszéket készítettek, ahol többek között a híre pilisi rongyszőnyegek is készültek. Az 1940-ben felépült 150-200 főnek munkahelyet adó sertéshizlalda az ország második legnagyobb üzeme volt (internetes forrás: Pilis).

Ennek a nagy volumenű fejlődésnek a II. világháború vetett véget, amely Pilisen is óriási pusztítást végzett. A helyreállítási munkálatok 1944 novemberében indultak meg. 1946-ban az erőszakos lakosságcsere Pilist is elérte, a kitelepített szlovák lakosok helyére felvidéki magyarok érkeztek. Az 1940-es években megépült a könyvtár, a szabadtéri színpad, és kibővítették a kultúrházat is. A Beleznay-Nyáry kastélyban megnyílt a ma is működő gyermekotthon elődje. 1972-ben, a közigazgatás átszervezése után Pilis nagyközségi rangot kapott és közös igazgatás alá került Nyáregyházával. Ez a kényszerállapot csak a rendszerváltással szűnt meg (Idegenforgalmi Konceptió 2006).

A civil társadalom fokozott szerepvállalása fellendítette a település életét. Pilis lakossága a XVIII. századtól kezdve folyamatosan emelkedett, 2002-ben átlépte a 10.000 fős küszöböt. 2002 és 2005 között kibővítették a szennyvízhálózatot, 2005-ben pedig ivóvízhálózat fejlesztést hajtottak végre. 2005. július 1-jén a település városi rangot kapott (Idegenforgalmi Konceptió 2006).

Pilis a Budapestről való viszonylagos könnyű elérhetőségének köszönhetően számos helyzeti előnyt élvez. Lakói számára a fővárosi munkaerőpiac viszonylag könnyen elérhető. Mivel a településen nincs elegendő mennyiségű munkalehetőség, a munkavállalók jelentős része naponta ingázni kényszerül. A 4-es főúton kívül az M5 autópálya is 15 percen belül elérhető. A városból közvetlen buszjárat indul Budapestre és a kistérség központjába, Monorra is, így a központi funkciók viszonylag könnyen elérhetők a lakosság számára. A városon keresztülhaladó Budapest-Cegléd-Szolnok vasúti fővonalon is meglehetősen sokan járnak napi rendszerességgel a fővárosba vagy éppen Monorra (Településrendezési Terv 2005).

A rendszerváltás óta Pilis lakónépessége folyamatosan nő. 1992 és 2005 között mintegy 18%-os növekedés volt tapasztalható. Ez a népességnövekedés a szuburbanizációs folyamat, illetve az ország más területeiről a főváros környékére történő beáramlás következménye. A beköltözések talán legnagyobb hátráltató tényezője az, hogy Pilisről a fővárosba és vissza a 4-es főút túlterheltsége miatt csúcsidőben meglehetősen körülményes a közúti közlekedés. A város jelenlegi népességszáma 11 460 fő, népsűrűsége a három vizsgált városé közül a legmagasabb (242 fő/km²). A születések és a halálozások számát tekintve azonban az utóbbi tizenöt évben természetes fogyás tapasztalható. 2005-ben a város Településrendezési Tervében 2015-re 12 600 fős lakosságszámot jósoltak. A város lakosságának öregedési indexe azonban még mindig csak 80% körüli, ami nagyrészt a fiatal családok beáramlásának köszönhető (KSH Helységnévkönyv 2012, Településrendezési Terv 2005, T-STAR-TeIR adatbázis 2010).

Pilis lakosságának anyagi helyzete a három vizsgált kisváros közül a legkedvezőtlenebb, amit az Ócsához képest is alacsony egy főre jutó jövedelem, a kevés adófizető és vállalkozás, valamint a magasabb munkanélküliségi ráta is megerősít. Az ezer főre jutó személygépkocsi száma is itt a legalacsonyabb, ami vélhetően sokkal inkább a rossz anyagi helyzet következménye, mint a 4-es főút egyre kedvezőtlenebb közlekedési viszonyaié (T-STAR-TeIR adatbázis 2010).

Pilis társadalmi és gazdasági mutatói alapján megállapítható, hogy az öregedési viszonyoktól eltekintve jobban hasonlít a tőle nemcsak földrajzi szempontból távolabb eső Ócsára, mint Üllőre. Ez a hasonlóság azonban valószínűsíthetően sokkal inkább köszönhető a két kisváros eltérő okokból kialakult kedvezőtlenebb jövedelmi viszonyainak, mint a társadalmi berendezkedésnek.

5.4. Üllő történelme és fejlődése

Üllő városa Budapesttől délkelet-keleti irányban 20 km-re, a Pesti-síkság keleti részén, az M0-s autópályát, a 4-es számú főutát és a Budapest-Cegléd-Szolnok vasútvonal, valamint a Liszt Ferenc repülőtér szomszédságában fekszik. A régészeti leletek tanúsága szerint a Kr. e. I és V. század között a település területén római őrállomás volt. A következő emlékek már az VII. századból származnak, az 1930-as évek elején számos avar kori sírt tártak fel itt. Érdekesség, hogy az avarok írott forrásokból ismert

hajviseletének azonosítását az üllői leletek megfigyelése tette lehetővé (Dobos Gy. 2001, Idegenforgalmi Konceptió 2006).

A településen Árpád kori temető is feltárássra került, amely a feltételezések szerint a Megyer törzs egyik Üllő fejedelemezhez tartozó nagycsaládjának volt a temetkezési helye. Ma már történész körökben elfogadott tény, hogy a település Árpád harmadik fiáról, Üllőről kapta a nevét. Arra vonatkozóan, hogy volt-e Üllön földvár, vagy, hogy mikor épülhetett az első templom, csak feltételezések vannak. Ha létezett is itt bármiféle település, az a tatárjárás idején biztosan elpusztult (Dobos Gy. 2001).

Az első oklevél, melyben Üllő áttételesen szóba kerül 1252-ben keletkezett, mint konkrét települést azonban, csak 1318-ban említik. A XV. században a településsel kapcsolatos oklevelek száma megszorodott, ami Üllőnek a megyében betöltött fontos szerepére enged következtetni. A korabeli feljegyzésekben nincsen arra utalás, hogy a XV. században gyakori feudális magánháborúknak a település bármikor is célpontja lett volna. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy az akkoriban Üllőt birtokló Tamás család a környező birtokok uraihoz képest meglehetősen nagy birtokházzal rendelkezett, így jóval erősebb volt náluk. 1470-től a településen plébánia is működött (Dobos Gy. 2001).

A XV. század végén és a XVI. század elején a település Pest megye Duna-Tisza közti részének törvénykezési székhelyként funkcionált. Az 1514-ben még megyeszékhely Üllőnek a megyében betöltött fontos szerepe a török hódítással szakadt meg. 1528-ban már a váci püspökséghez tartozott, lélekszáma akkoriban meghaladta a 150 főt. 1546-ban a település Musztafa bég birtoka lett, a jobbágyok egyszerre fizették az adót a töröknek és a váci püspökségnek. Eger ostromával kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a vesztes ostrom után visszavonuló török sereg utóvédjét Fekete István portyája Üllőnél verte meg. 1546-tól a fokozott török jelenlét hanyatlást hozott magával, mivel a kisebb falvak lakói elmenekültek a fosztogató, adóbehajtó katonák elől. Üllőt ez a népességcsökkenés nem érintette jelentősen, sőt számos vecsési települt át ide. Abban az időben a település gazdasági tevékenysége több falura is kiterjedt, gabonatermesztése és szarvasmarha tenyésztése kiemelkedő volt. A XVII. századra a földesurak távolléte és a török hanyagsága miatt a mai értelemben vett közbiztonság nagyon megromlott a környéken, így a megyében kapitányságokat hoztak létre, mely során üllőt a „Pest elején” lévő kapitányságba sorolták. 1686-ban a Buda környéki ostromok harcai során Üllő és környéke elpusztult, a lakosságnak menekülnie kellett. A török kiűzése után a váci püspök a falu újra benépesítése érdekében a tizeden kívül

minden szolgáltatás alól három évre felmentette a betelepülőket (Dobos Gy. 2001, internetes forrás: Üllő)

A Rákóczi szabadságharc idején azonban a település újra elnéptelenedett. 1705. július 3-án a fejedelem az Üllő és Gyömrő közti Mánya-réten mondta el híressé vált beszédét. A kuruc seregben összesen 12 üllői katona harcolt. A szabadságharcot követő évtizedekben a lakosság újra gyarapodásnak indult, 1785-ben Üllőnek már több mint 900 lakosa volt. A gyakori népességmozgás ellenére a település lakossága megőrizte magyar, katolikus jellegét (Dobos Gy. 2001, internetes forrás: Üllő).

A reformkor Üllő társadalmi-gazdasági életébe is fellendülést hozott. Ennek fontos összetevője volt a Pest-Szolnok vasútvonal megépítése, amely keresztülhalad a településen. Az 1848-49-es szabadságharc seregeiben szintén szolgáltak üllőiek, számuk azonban mind a mai napig nem tisztázott. Korabeli feljegyzések szerint abban az időben Jellasics és Windischgrätz is járt Üllőn. A szabadságharc utáni földrendezésekkel párhuzamosan a zöldségtermesztés erős fellendülésnek indult. A megtermelt káposzta, paradicsom, paprika és gyökérzöldség nagyrészt a fővárosi piacokon kelt el. Bár a hagyományos, családi paraszti gazdálkodás megmaradt, a századfordulótól egyre több üllői ingázott Budapestre (Dobos Gy. 2001, internetes forrás: Üllő).

Üllő komolyan megsínylette mindkét világháborút. A frontokon, illetve a település elleni támadásokban és bombázásokban számos helyi lakos vesztette életét. 1948-tól megindult a szovjet mintájú téeszesítés, melynek eredményeként létrejött a Ferihegy MgTsz, amely Üllő, Vecsés és Péteri földjeire terjedt ki. Az 1990-es évek elejéig Üllő tipikus agglomerációs, alvóváros jellegű település volt. A rendszerváltáskor a település saját termelő jellegű vállalkozással nem rendelkezett, csak a TSz-eknek voltak itt telephelyei. Egészen az ezredfordulóig kedvező geopolitikai helyzetét és közlekedési infrastruktúráját sem tudta kihasználni. A rendszerváltáskor tehát felmerült a kérdés, hogy milyen pályát válasszon a település a fejlődéshez. Időközben elérhető közelségbe kerültek a hosszú ideje csak halasztott közlekedési fejlesztések, amelyek egyre több komoly befektetőt vonzottak a település térségébe (Dobos Gy. 2001, internetes forrás: Üllő).

Az elmúlt másfél-két évtizedben lezajlott társadalmi gazdasági változások, melyek jelentősen megváltoztatták Üllő karakterét a jövőre nézve releváns stratégiai kérdéseket vetnek fel. A repülőtér közelsége és a komoly infrastrukturális fejlesztések következtében gombamód megszorodtak a főutak mellé létesített raktárak, logisztikai

központok, valamint szolgáltató létesítmények. Ennek következtében a város és térsége előnyösebb gazdasági pozícióba került, mivel az új beruházások munkahelyeket teremtenek, az önkormányzat számára pedig bevételt jelentenek. A település 2005. július 1-jén városi rangot kapott. Az erőteljes szuburbanizáció komoly kihívás elé állítja a város mindenkori vezetését, ugyanis tudatos tervezés hiányában a folyamattal a települések infrastruktúrája és közszolgáltatásai nem tudják tartani a lépést, így a városok funkcióhiányossá válhatnak (IVS 2009).

Üllőt vasúton a Budapest-Cegléd-Szolnok vasútvonalon lehet elérni, Kőbánya-Kispestől már mintegy 20 perc alatt. A várost a 400-as főút és a 4603-as számú – az M5 és az M3 autópályákat összekötő – út négy részre osztja. A két út találkozásánál található a település központja. A 4-es főút a 2000-es évek elejére tarthatatlanul túlterhelte vált. Ezt az áldatlan állapotot szüntette meg az M0 körgyűrű M5 és 4-es utak közti szakaszának, és hozzá kapcsolódóan a 4-es út Vecsést és Üllőt elkerülő új szakaszának átadása. A város a IV. Helsink transzeurópai szállítási folyosó közelében fekszik. Ennek ellenére a környék főútvonalainak egymáshoz való kapcsolódásai gyengék, nagyrészt településeken haladnak keresztül (IVS 2009).

Az idetelepült cégek közül a Viktória Ipari Parkban található Európa egyik legnagyobb logisztikai vállalata, a DHL magyarországi központja. Ugyanitt létesített az Auchan Magyarország Kft. is raktárbázist. A város északnyugati részén az elmúlt évek során jelentős gazdasági és kereskedelmi övezet fejlődött ki. A területre építőanyag telep, benzinkút, új- és használtautó kereskedések települtek. Mindezek mellett a nagy kereskedelmi egységek is megjelentek Üllőn (Penny Market, Tesco), melyek bár komoly konkurenciát jelentenek a helyi kereskedelmi vállalkozóknak, jelentős szerepük van a munkahelyteremtésben, a lakosság ellátásában és a település arculatának formálásában. (internetes forrás: Üllő)

A Budapesti agglomeráción belül létezik egy északkelet-délnyugati választóvonal, amelytől északra fekvő települések a fővárosból érkező, magasabb jövedelmű kitelepülők elsődleges célterületei, ahol lényegesen jobbak a lakáskörülmények, mint a választóvonaltól délre elhelyezkedő településeken, ahová rendszerint az alacsonyabb jövedelműek költöznek. Üllő ennek a vonalnak a határán helyezkedik el. A településre inkább az alacsonyabb jövedelműek költöznek, akik megválnak magas fenntartási költségű fővárosi lakásuktól, hogy „vidéken” könnyebb megélhetést találjanak. Ez a fajta szuburbanizáció azonban nem vonja maga után a célterület státuszának romlását, mivel az új lakók hosszú távon hozzáidomulnak a helyi

társadalomhoz, többségük ugyanolyan ingázóvá válik, mint a település régebbi lakói. Üllön és közvetlen térségében az utóbbi években számos komoly munkahelyteremtő vállalkozás jött létre, ami fontos szerepet játszott abban, hogy a város a kiköltözések egyik frekventált célterületévé vált (IVS 2009).

Üllő lakónépessége lassú, de folyamatos növekedést mutat. 2012. január elsején a város lakossága 11 435 fő volt, 2000-ben 9 536, míg 1990-ben alig haladta meg a kilencezret (9 038 fő). Az élve születések száma 1970 és 1990 között visszaesett, azóta stagnálás, illetve némi lassú növekedés mutatkozik, melynek az az oka, hogy a szuburbanizáció következtében sok szülőképes korban lévő nő költözik a városba. Ez által a város öregedési indexe a legkedvezőbb a három vizsgált település közül, bár igaz, hogy az eltartottsági ráta is legmagasabb. Üllön az élve születések és a halálozások különbözete negatív értéket mutat (IVS 2009, T-STAR-TeIR adatbázis 2010).

Az elmúlt tíz évben a város lakossága 14%-kal nőtt (KSH Helységnévkönyv 2012). Ez a növekedés kisebb, mint az agglomeráció északi és nyugati településein tapasztalt, de stabil, állandó gyarapodást jelent. A betelepülők általában gyermekvállalási korban lévő fiatal házaspárok, vagy többgyermekes családok, akik nagyrészt az olcsóbb megélhetés miatt költöznek ide. A Budapesten kívülről érkezők esetében az elsősorban a főváros közelségéből adódó több és jobb munkalehetőség. Üllő tehát leginkább az szakképzett, rendszerint állandó munkahellyel rendelkező alsó- és középosztálybeliek letelepedési célterülete (IVS 2009). A 1000 főre jutó személygépkocsi száma valamivel alacsonyabb, mint Ócsán, melyre a legvalószínűbb magyarázat a főváros kiváló tömegközlekedési elérhetősége (T-STAR-TeIR adatbázis 2010).

Üllő lakosságának iskolázottsági mutatói az utóbbi években közelítenek az agglomeráció belső gyűrűjéhez. Ezen mutatók növekedéséhez értelemszerűen az újonnan betelepülők is hozzájárultak. Mivel az új lakók túlnyomó része kisgyermekes vagy családalapítás előtt álló, a közeljövőben fontos feladat lesz a településen a bölcsődei, óvodai és iskolai férőhelyek számának bővítése (IVS 2009).

Bár a rendszerváltás utáni gazdasági változás a térség munkahely kínálatát jelentősen átszabta, ez mégsem járt együtt a munkanélküliségi ráta nagyarányú növekedésével, az érték 4% alatt maradt. Ennek az volt az oka, hogy a környéken korábban nem voltak olyan nagy foglalkoztatók, amelyek megszűnése gondot okozhatott volna, ráadásul a főváros közelsége továbbra is jó lehetőséget jelentett a munkavállalásra és az új logisztikai és nagykereskedelmi központok is viszonylag

hamar megjelentek. A válság következtében azonban 2009-ben a munkanélküliségi ráta értéke átlépte az 5%-ot. (IVS 2009).

A nem helyben foglalkoztatott Üllőiek aránya az összes foglalkoztatotthoz viszonyítva 65,6% volt 2001-ben. Nagy részük ingázó életmódot folytat. A Budapesti agglomeráció kistérségei között a Monori kistérség területén az egyik legmagasabb a helyben lakó foglalkoztatottak budapesti munkavállalása. A többi munkavállaló túlnyomó része számára a térség logisztikai és kereskedelmi központjai, valamint a Liszt Ferenc repülőtér nyújt munkalehetőséget. A településgyűrű fejlettségének északkelet-délnyugati irányú differenciálódása az üllői lakosok jövedelemviszonyaiban is tetten érhető. A városban az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó alapot képező éves jövedelem 2006-ban közel 300 000 Ft-tal maradt el az agglomerációs átlagtól (IVS 2009).

A rendszerváltás óta Üllőn folyamatosan emelkedett a vállalkozások száma. 2007-ben 1 010 regisztrált vállalkozás volt a városban, melynek nagyobb része egyéni vállalkozás. A legtöbb Üllőn bejegyzett vállalkozás ingatlanügyekkel vagy gazdasági szolgáltatásokkal foglalkozik, de gyakoriak a kereskedelmi, javító, ipari és építőipari profilúak is (IVS 2009). A gazdasági válság azonban úgy tűnik, érzékenyen érintette a helyi kisvállalkozókat, ugyanis a 2009. év végi adatok alapján már csak alig több, mint 600 vállalkozás működött a városban, ezzel a vállalkozássűrűség gyakorlatilag Ócsa szintjére esett vissza (T-STAR-TeIR adatbázis 2010).

A korábban említettek alapján egyértelmű, hogy Üllő fejlődésére igen pozitív hatással van a Liszt Ferenc repülőtér közelsége, aminek azonban a helyiek nemcsak az előnyeit tapasztalják. Az erős légi forgalom által okozott zajterhelésre sok lakó panaszkodik. A Közlekedéstudományi Intézet által készített stratégiai zajtérképről kiderül, hogy a repülőtér által okozott zajterhelés a város leszállópályához legközelebbi részén a stratégiai küszöbérték felett van. (IVS 2009).

5.5. A vizsgált települések összehasonlítása

A vizsgált települések néhány fontos társadalmi, gazdasági adata

2. táblázat

	Ócsa	Pilis	Üllő	Pilisszentlászló
Lakónépesség (2012. jan. 1.)	9 136	11 460	11 435	1 189
Népsűrűség (fő/km ²)	111,9	242	237,7	67,0
Egy főre jutó éves jövedelem (Ft/fő)(2010)	709 909	663 267	803 130	696 717
Regisztrált munkanélküliek aránya (%) (2010)	6	7,6	5,1	4,6
Vállalkozássűrűség (db/100 fő)	5,3	3,9	5,4	6,0
Adófizetők aránya (%) (2010)	42,0	39,4	44,7	40,2
Eltartottsági ráta (%) (2010)	41,1	41,2	42,7	41,1
Öregedési index (%) (2010)	93,2	80,7	80,3	54,6
1000 főre jutó személygépkocsik száma (2010)	326	272	314	328

Adatok forrása: KSH Helységnévkönyv 2012, T-STAR-TeIR adatbázis 2010

A leírtakból jól érzékelhető, hogy Üllőnek a három vizsgált település közül kiemelkedően előnyös gazdasági helyzete leginkább a fővárosból való könnyű elérhetőségének, közúti és tömegközlekedés szempontjából kiváló helyzetének és a Liszt Ferenc repülőtér közelségének köszönhető. Az általam vizsgált települések részben egymáshoz való közelségükből is kifolyólag meglehetősen hasonló történelmi múlttal rendelkeznek. A jelenleg fennálló gazdasági és társadalmi különbségek oka

tehát a modernizáció során kialakult eltérő fejlődési pályáknak, esetenként a helyi társadalom sajátos hagyományainak, értékrendjének köszönhetők.

Mint látható, Ócsa, Üllő és Pilis, országos viszonylatban egymáshoz társadalmi és gazdasági szempontból is meglehetősen hasonló adottságú kisvárosok, Tóth Géza és Schuchmann Péter vizsgálatának eredményei szerint azonban csak Üllő mutat közülük agglomerációs jelleget. Inglehart szerint az értékrend kialakulásáért a gazdasági és társadalmi fejlődéssel járó tényezők és körülmények a felelősek. Ez esetben felmerül a kérdés, hogy a kimutatott különbség vajon a települések lakosságának értékrendjében is megtalálható-e, és ha igen, milyen arányban és az élet mely területein nyilvánul meg leginkább?

A települések értékrendi összehasonlítása során összehasonlítási alapként is segítségemre volt Havasi Virág közgazdász „Az értékrend és az életminőség összefüggései” című doktori disszertációja, melyben részben hozzám hasonló módszerekkel vizsgálta az agglomeráció északnyugati szektorában fekvő Pilisszentlászló község lakosságának értékrendjét. Pilisszentlászló gazdasági mutatói sok szempontból hasonlítanak az általam vizsgált településhármaséhoz.

Pilisszentlászló Szentendre és Visegrád között, a Pilis szívében fekszik. Fekvéséből adódóan infrastrukturálisan viszonylag elmaradott. Demográfiai jellegében kettősség jellemzi, a túlnyomó részt szlovák őslakosok mellé folyamatosan települ be a főleg Budapestről kiáramló magasan kvalifikált, fiatal réteg, akik kevés más helyen tapasztalható módon aktívan részt vesznek a települési közéletben. Az említett tényezőknek köszönhetően Pilisszentlászló korösszetétele igen kedvező, ráadásul a délkeleti szektor kisvárosaival ellentétben, az élve születések száma is meghaladja a halálozásokét. A településen a lakosság számához és képesítéséhez mérten kevés a munkalehetőség, így egy részük ma is Szentendrére és Budapestre ingázik. (Havasi V. 2009).

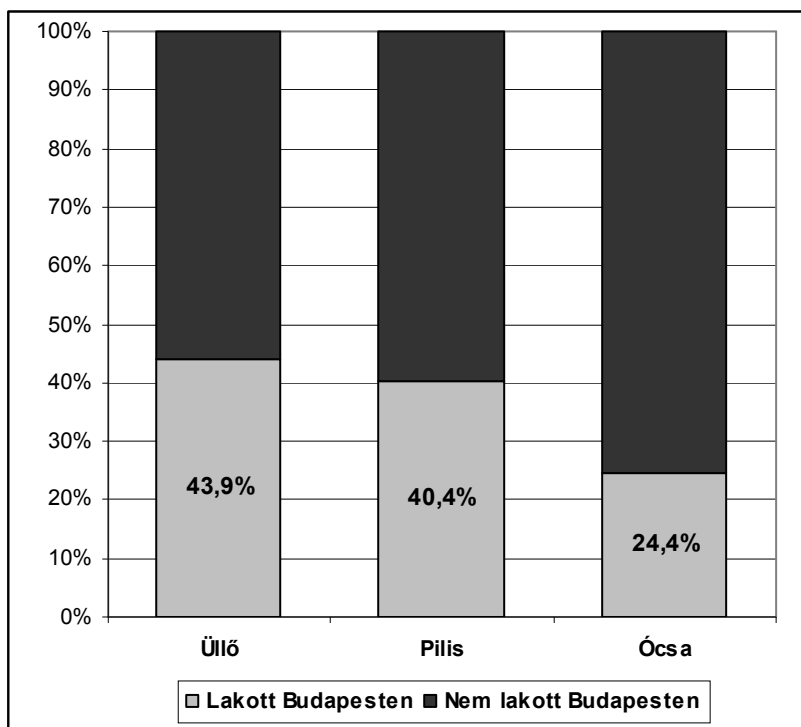
Pilisszentlászló jövedelmi viszonyait tekintve hasonló az általam vizsgált három településhez. Az egy főre jutó jövedelem kevéssel az ócsai alatt és a pilisi felett van, a munkanélküliség valamivel alacsonyabb, mint Üllőn, a vállalkozássűrűség pedig magasabb. Az ezer főre jutó személygépkocsik száma gyakorlatilag megegyezik az Ócsa értékével, ami nyilván a terepviszonyok miatti kedvezőtlen tömegközlekedési adottságok és a jelentős mértékű ingázás következménye (T-STAR-TeIR adatbázis 2010).

6. A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

6.1. Agglomerációs életforma

A Budapestről kiköltözöttek aránya a vizsgált települések mintájában (%)

4. ábra

A kérdőív első kérdése arra vonatkozott, hogy a megkérdezett lakott-e élete során Budapesten. Ilyen alany mindhárom településen bőven akadt, az ócsai megkérdezettek mintegy negyede, a pilisiek 40%-a, míg az üllőiek majdnem 44%-a lakott már a fővárosban. A következő kérdésre, miszerint „Jobb-e a mostani lakóhelyén lakni, túlnyomó többségük igennel válaszolt, de messze nem olyan magas arányban, mint azok, akik sosem laktak Budapesten. Világos tehát, hogy a fővárosi életnek mind a mai napig megvan a vonzereje, főleg a dolgozók és a tanulók számára.

Azok közül, akik úgy vélik, hogy jobb az ő településükön élni, mint a fővárosban, a három leggyakoribb indok a nyugodtabb életvitel lehetősége, a kertés ház előnyei és a budapestinél csendesebb környezet voltak. Érdekes, hogy a felsorolt indokok közül az olcsóbb megélhetést választották a legkevesebben, ami azért elgondolkodtató, mert a szakirodalmi források a Budapestről történő kiköltözések egyik legfőbb mozgatórugójának éppen az olcsóbb ingatlanhoz jutást és megélhetést tartják.

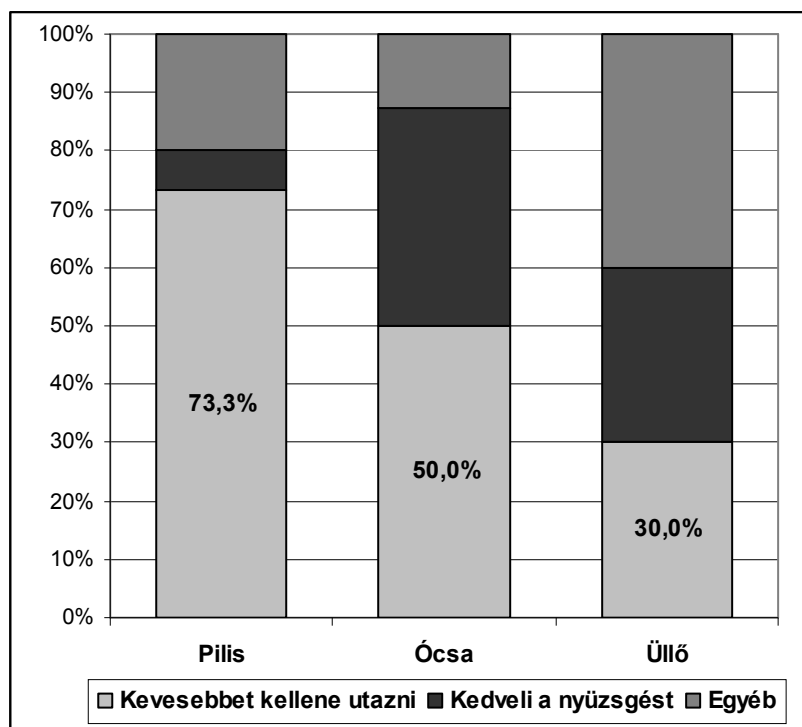
Ráadásul lényegében ugyanezt az eredményt kapjuk akkor is, ha csak azok válaszait vizsgáljuk, akik laktak már a fővárosban. Az olcsóbb megélhetés, mint indok Pilis és Üllő esetében így is az utolsó helyre került, míg Ócsán az utolsó előtti. Természetesen ebben a helyzetben fontos megjegyezni, hogy ez az eredmény az alacsony elemszám⁸ miatt nyilvánvalóan nem reprezentatív, csupán tájékoztató jelleggel bír.

Az egyéb okot kevesen választották, legtöbben Üllőn, legkevesebben Ócsán. Az egyéb okok között a leggyakoribb a barátságosabb vagy emberközpontúbb lakókörnyezet volt. Egy pilisi lakos úgy vélte, ott kiszámíthatóbb az élet, mint Budapesten, egy ócsai megkérdezett pedig családi gyökereivel magyarázta kötődését.

A „Mi az oka annak, hogy, ha tehetné, beköltözne, vagy visszaköltözne a fővárosba?”

kérdésre kapott válaszok aránya (%)

5. ábra

A „Beköltözne-e vagy visszaköltözne-e a fővárosba” kérdésre a legtöbben Pilisen válaszoltak igennel, ami nem meglepő, hiszen a három település közül Pilis van legmesszebb Budapeستől. Ezt támasztja alá az is, hogy választását több mint kétharmaduk azzal indokolta, hogy nem kellene annyit utaznia. Ócsáról már jóval

⁸ Az olcsóbb megélhetést, mint indokot Ócsán 8 megkérdezettből 1, Pilisen 15-ből 1, Üllőn 20-ból senki sem említette.

kevesebben költöznének a fővárosba, indokaik hasonlóan alakultak, azzal a kivétellel, hogy itt már – különösen a fiatalok körében – jelentősebb a nyüzsgő környezetet kedvelők aránya, ami véleményem szerint alátámasztja azt a meglátásomat, miszerint a rosszabb közlekedési elérhetőség következtében a három vizsgált település közül Ócsán a legnyugodtabb az életvitel, legkisebb az agglomerációs kisvárosok egy részére jellemző káosz. A megkérdezettek legkisebb százaléka a hozzá legközelebb eső Üllőről költözne Budapestre, itt viszont az indokok között az egyéb ok volt a leggyakoribb, mely alatt általában azt kell érteni, hogy az illető nem talál magának saját településén megfelelő munkát. Azok közül, akik életük során laktak már a fővárosban, a többség nem költözne vissza. Akik mégis, azoknak az aránya Pilisen a legnagyobb, és a többi igennel válaszolóhoz hasonlóan választásukat ők is az utazási idővel indokolták.

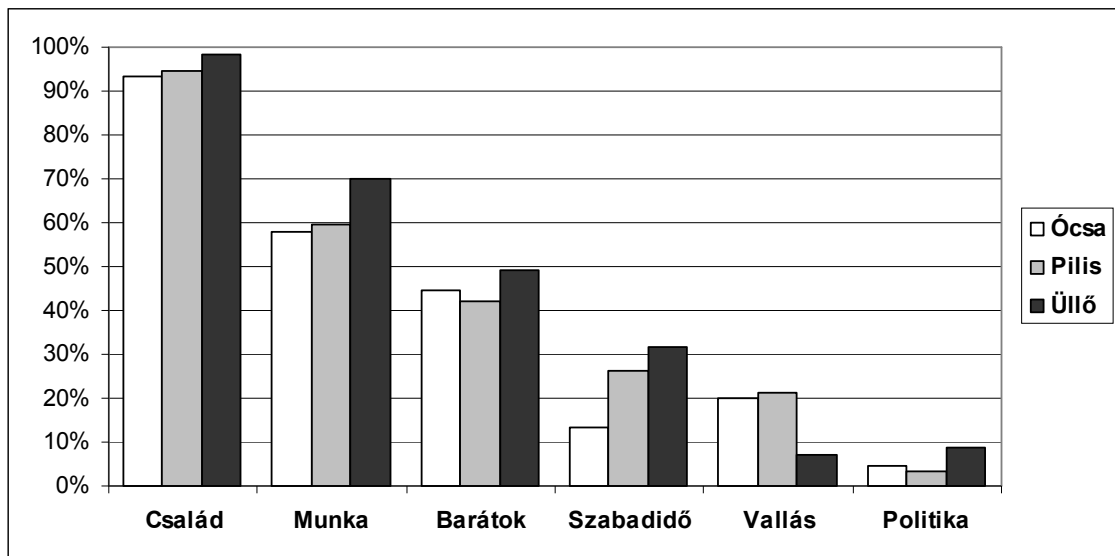
A következő kérdés arra vonatkozott, hogy a megkérdezett átlagosan mennyi időt tölt közlekedéssel (utazással) naponta. Mivel a kérdőívezést minden esetben munkanapokon végeztem, világos, hogy az ingázók utazási idejét nem sikerülhetett felmérni, csak azokét, akik valamely okból a településen tartózkodtak az adott napokon. Ez alapján nem meglepő, hogy a megkérdezettek több mint fele mindhárom településen csak 10-30 percet utazik naponta (kerékpározást is beleértve), a második leggyakoribb eset a 30-60 perces intervallum. Fontos összefüggés, hogy Üllön és Ócsán, a Budapestről a könnyebben elérhető két városban az utazási idő növekedésével arányosan csökken az esetek száma, addig Pilisen, a fővárostól legtávolabbi településen a harmadik leggyakoribb intervallum a napi 120-180 perces utazási idő volt. Az ingázás tehát, úgy tűnik, ha nem is túl markánsan, de képviselteti magát a mintában.

6.2. Általános értékterületek

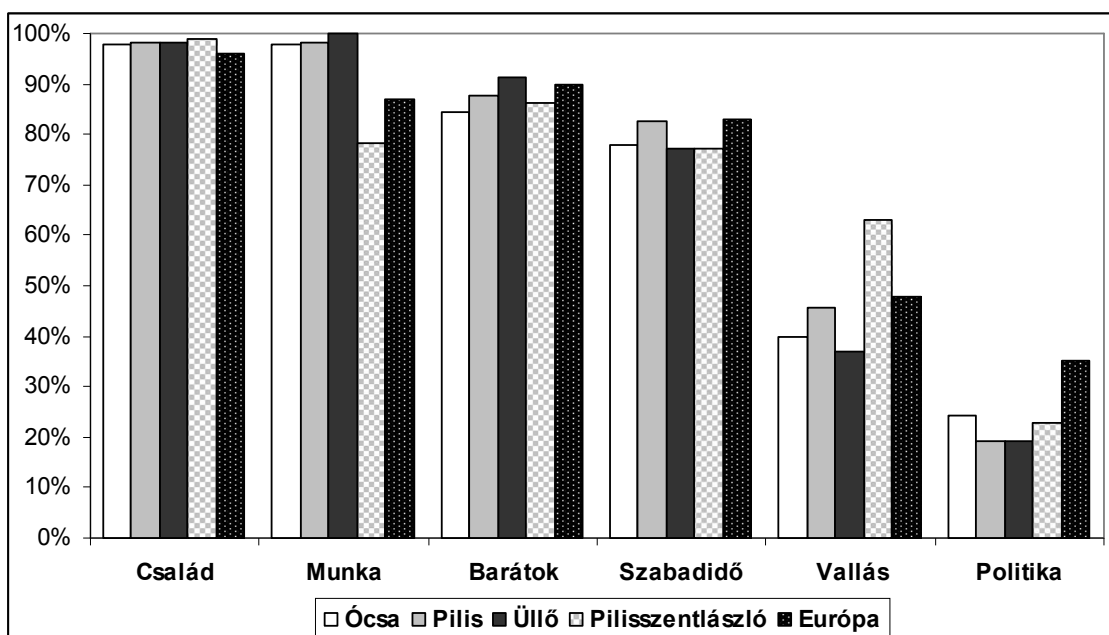
A kutatásom keretében vizsgált általános értékterületek a család, a barátok, a szabadidő, a politika, a munka és a vallás voltak. Az alanynak ezeket a dolgokat kellett kategorizálnia a saját életében betöltött fontosságuk alapján.

Az általános értékterületek szerepére adott „nagyon fontos” válaszok aránya a mintában településenként (%)

6. ábra

Nem meglepő, hogy a három város összesített eredménye alapján az első három sorrendje egyértelműen a család, a munka és a barátok lett. Mindhárom település esetében a családot több mint 90%, a munkát több mint 55%, a barátokat pedig több mint 40% minősítette nagyon fontosnak. A másik három érték megítélésében viszont lényegesen nagyobb eltérések mutatkoznak. Ócsa esetében a vallást nagyon fontosnak tartók aránya megelőzi a szabadidőt és a politikát preferálókét, ami tradicionálisabb gondolkodásra utal. Pilisen a szabadidőt nagyon fontosnak tartók aránya kicsivel megelőzi a vallást, és jelentősen a politikát előnyben részesítőkét. A szabadidőt a legtöbben Üllőn tartják nagyon fontosnak (31%), de ami még elgondolkodtatóbb, hogy itt ebben a kontextusban a politika megelőzi a vallást. Megjegyzendő azonban, hogy az egyáltalán nem fontos kategóriába mindhárom város esetében messze a politika került a legtöbbször, tehát a vizsgálat egészét tekintve az emberek egyértelműen a politikát ítélték legkevésbé fontos tényezőnek az életükben. Havasi Virág disszertációjában más csoportosítást alkalmaz, ő a nagyon és az elég fontos válaszok arányát elemezte. Az összehasonlíthatóság végett ezt magam is megteszem.

Kiegészítő adatok forrása: Havasi V. 2009

A Havasi Virág által közölt eredményekkel összehasonlítva megállapítható, hogy a család fontossága nagyságrendileg megegyezik a Pilisszentlászlói értékkel, és mindhárom általam vizsgált településen kicsivel meghaladja az európai átlagot. Szembetűnő ugyanakkor, hogy a munka lényegesen fontosabb az agglomeráció délkeleti szektorában élők számára, mint Pilisszentlászlón vagy Európában, mely területeken a barátságot fontosabbnak tartják a munkánál. A vallás a pilisszentlászlóiak számára sokkal fontosabb, mint az általam vizsgált településeken élők számára, melyek értéke az európai átlagot is alulmúlja. Mindez az általam vizsgált települések materialistább, teljesítménymotiváltabb értékrendjére utal.

Az általános értékterületekkel foglalkozó kérdésekre kapott válaszok az előbbinél árnyaltabban is vizsgálhatók. Erre az úgynevezett szubjektív jóllét index számításához hasonló metódus kínál megoldást. Ha ugyanis a nagyon fontos és az elég fontos válaszok arányából kivonjuk a kevésbé fontos és az egyáltalán nem fontos válaszok arányát, megkapjuk, hogy az adott értéknek mennyire pozitív, vagy éppen negatív a megítélése. Ebben az összefüggésben megállapítható, hogy a politika és a vallás megítélése mindhárom településen negatív. A politikáról Pilisen és Üllőn vannak a legrosszabb vélemények, a vallással szemben Üllőn a legelutasítóbbak. Érdeemes megemlíteni, hogy ebből a nézőpontból az utóbb említett településen a munka értéke

még a családét is megelőzi. Az ehhez hasonló ritka kivételektől eltekintve azonban, bármelyik vizsgálati módszert választjuk, világosan látszik a „család, munka, barátok, szabadidő, vallás, politika” prioritási sorrend.

Az általános értékek megítélésében némi eltérés tapasztalható az egyes korosztályok között. A fiatalok körében, ellentétben a középkorúakkal és az idősekkel a család után a második legtöbb „nagyon fontos” válasz nem a munkára, hanem a barátokra érkezett. Számukra a barátok és a munka relációs megítélés tekintetében is azonos értékkel bír (90,5%). A politika és a vallás megítélése a fiatalok körében azonos értékkel (-90,5%) messze a legnegatívabb. Az összesített minta alapján kirajzolódik, hogy a család, a politika és a vallás fontossága a korral együtt növekszik, míg a barátoké és a szabadidőé az idő előrehaladtával csökken. Ugyanerre az eredményre jutott disszertációjában Havasi Virág is, azzal a kivétellel, hogy a munka az én mintámban – számomra nem meglepő módon – a középkorúak körében fontosabbnak bizonyult, mint az idősek körében.

Tendenciájában ugyanez figyelhető meg a településenkénti vizsgálat során is. A teljes egyértelműséget néhol kisebb anomáliák zavarják meg, például Üllő esetében, ahol minden megkérdezett – korosztálytól függetlenül – nagyon fontosnak minősítette a családot, egy középkorú férfi kivételével, akinek életében ez, saját bevallása szerint egyáltalán nem fontos. A fiatalok körében a vallás megítélése Ócsán a legrosszabb, Pilisen a legkedvezőbb, bár itt is erősen negatív. E két kérdés értékei az idősek körében a legmagasabbak, náluk a vallás megítélése már pozitív, a politikáé pedig bár negatív, de korántsem olyan mértékben, mint a két fiatalabb korosztály számára.

Az itt vizsgált értékterületek között matematikai alapon csak gyenge összefüggés mutatható ki. Nem meglepő, hogy az összes mutató közül a vallás fontossága magával a vallásossággal korrelál a legerősebben az alany egyéb mutatói közül pedig az életkor az, amely a vallás fontosságával közepes erősségű, egyirányú kapcsolatot mutat. Ezen kívül a család fontossága az egyén boldogságával, szubjektív jóllétével korrelál közepes erősséggel. A vallás fontossága és az életkor Ócsán függ össze a legerősebben (közepes erősséggel), míg Pilisen a leggyengébben, ahol a közepes erősséget (0,3) sem éri el.

Az általános értékterületek korrelációs mátrixa az ócsai minta alapján

3. táblázat

	Család	Barátok	Szabadidő	Politika	Munka	Vallás
Család		0,558	0,090	0,218	-0,019	-0,146
Barátok	0,558		0,361	-0,069	0,018	-0,230
Szabadidő	0,090	0,361		-0,106	0,020	-0,182
Politika	0,218	-0,069	-0,106		0,317	-0,042
Munka	-0,019	0,018	0,020	0,317		0,121
Vallás	-0,146	-0,230	-0,182	-0,042	0,121	

A teljes mintán keresztül vizsgálva az általános értékek egymással való kapcsolatát sehol sem találunk közepes vagy erősebb összefüggést. A települések szintjén viszont már árnyaltabb a helyzet. Ócsa esetében több közepes erősségű, egyirányú kapcsolat is megfigyelhető. Legerősebben a család és a barátok fontossága korrelál egymással, a második legerősebb kapcsolat a barátok és a szabadidő fontossága között áll fenn, továbbá közepesen erős összefüggés van a munka és a politika fontossága között is. Pilisen az előbbiek közül egyedül a barátok és a szabadidő jelentősége között tapasztalható közepes erősségű kapcsolat, amely valamivel erősebb az Ócsán mértnél. Üllőn is csak egyetlen éppen hogy közepes erősségű összefüggés figyelhető meg, a szabadidő és a vallás fontossága között, ami azonban újdonság az eddigiekhez képest.

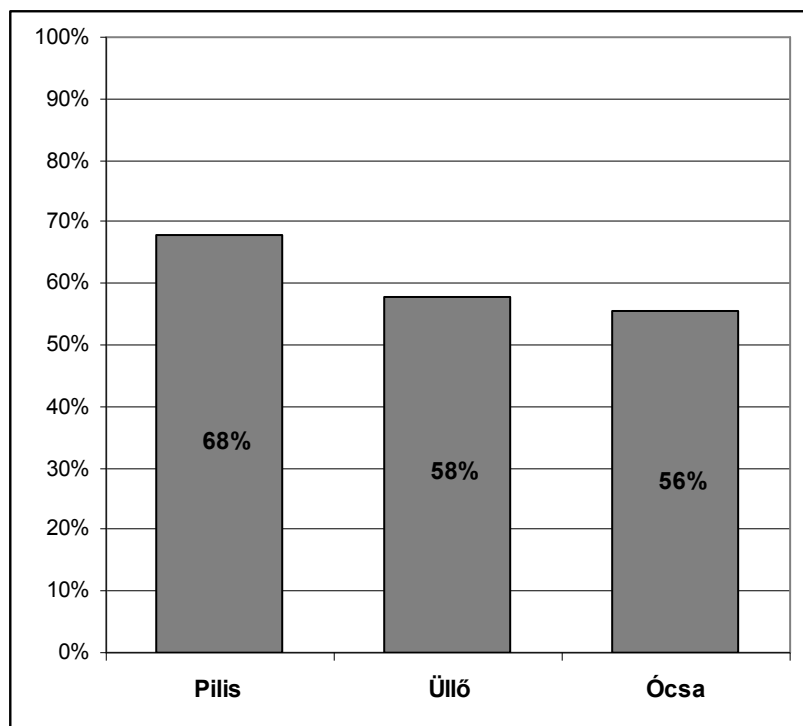
6.3. Szubjektív jóllét

Az eddigi nemzetközi kutatások alapján az emberek boldogság szintjében tapasztalható különbségek együttesen mindössze 10%-át határozzák meg a demográfiai változók, mint a nem, a foglalkozás és a jövedelem. Ruut Veenhoven szerint a különbségek mintegy 35%-áért az élet események felelősek (Veenhoven R. 1996).

Az úgynevezett szubjektív jóllét indexet az Inglehart által kidolgozott módszer alapján számítottam. A módszer lényege, hogy azok arányából, akik a 10-es számú kérdésre a nagyon boldog vagy az elég boldog választ adták, kivontam azokat, akik saját bevallásuk szerint nem igazán, vagy egyáltalán nem boldogok.

A szubjektív jóllét index alakulása a vizsgált településeken (%)

8. ábra

Ez alapján az emberek a három közül a legszegényebb, és Budapesttől legtávolabbi városban, Pilisen a legboldogabbak, itt a szubjektív jóllét index 68% lett, míg Üllőn 58%, Ócsán pedig 56%. A megkérdezettek közül mindhárom településen legtöbben az elég boldog választ adták. Úgy tűnik, hogy a vizsgált területen nincs összefüggés a szubjektív jóllét és a jövedelem között, mivel azonban kérdőíveimen nem szerepelt a jövedelem nagyságára irányuló kérdés, ezt a megállapításomat nem állt módomban matematikai úton alátámasztani.

Az életkor és a boldogság összefüggéseit már eddig is sokan kutatták, eredményeik azonban rendkívüli módon eltérőek. Norman Bradburn szerint például a fiatalok alapvetően boldogabbak, Hadley Cantril viszont arra az eredményre jutott, hogy az életkor és a boldogság pozitívan korrelál egymással (Bradburn N. 1969; Cantril H. 1966). A három település összesített eredményét tekintve úgy tűnik, a szubjektív jóllét bizonyos fokig összefügg az életkorral, hiszen az index és a nagyon boldogok aránya egyaránt a fiatalok körében a legmagasabb és az idősökében a legalacsonyabb. Ha azonban településenként vizsgáljuk a kérdést, a helyzet jóval árnyaltabb. Az összefüggés első ránézésre Ócsán a legvilágosabb, itt a szubjektív jóllét index a fiatalok körében 100%, míg az idősökében csak 44%. Üllő esetében is hasonló a tendencia,

érdekesség, hogy itt az idősök indexe kicsivel magasabb a középkorúakénál, viszont közülük senki sem vallotta magát nagyon boldognak. Pilisen azonban a minta alapján a középkorúak messze a legboldogabbak, a fiatalok szubjektív jólléte az idősökéhez hasonló. Ennek ellenére a szubjektív jóllét és az életkor csak Üllőn mutat közepes erősségű, azonos irányú összefüggést.

6.4. Saját döntés alapján választott értékek

A következő kérdéssorozat arra vonatkozott, hogy mely tulajdonságok elsajátítását tartja az alany a legfontosabbnak, mire nevelné vagy neveli elsősorban a gyerekeit. A WVS által használt kérdőíveken is megjelölt tíz érték⁹ közül kellett fontossági sorrend nélkül kiválasztaniuk azt az ötöt, amit ők előnyben részesítenek.

⁹ Önállóság, kemény munka, felelősségérzet, képzelőerő (fantázia), mások tisztelete (tolerancia), takarékos életmód, határozottság (eltökéltség), vallásos hit, önzetlenség, engedelmesség

A saját döntés alapján választott értékek választásának gyakorisága több szempontú felosztásban (%) (Zárójelben a fontossági sorrendben elfoglalt helyezés)

4. táblázat

	Minta	Ócsa	Pilis	Üllő	Fiatal	Középkorú	Idős	Felsőfokú
Önállóság (függetlenség)	76,3 (3)	75,6 (3)	75,4 (3)	79,0 (3)	66,7 (3)	78,6 (3)	77,8 (3)	92,9 (1)
Kemény munka	30,2 (7)	40,0 (6)	24,6 (7)	28,1 (8)	23,8 (8)	29,8 (7)	33,3 (6)	50 (5)
Felelősségérzet	86,8 (2)	82,2 (2)	86,0 (2)	91,2 (1)	90,5 (1)	85,7 (2)	87,4 (1)	78,6 (3)
Képzelőerő	17,6 (9)	13,3 (10)	10,5 (9)	28,1 (8)	28,6 (7)	20,2 (9)	9,3 (9)	21,4 (9)
Mások tisztelete, tolerancia	88,0 (1)	95,6 (1)	87,7 (1)	82,5 (2)	81,0 (2)	90,5 (1)	87,0 (2)	85,7 (2)
Takarékosság	50,9 (5)	53,3 (4)	52,6 (5)	47,4 (5)	33,3 (6)	48,8 (5)	61,1 (4)	35,7 (7)
Határozottság	61,0 (4)	51,1 (5)	66,7 (4)	63,2 (4)	66,7 (3)	60,7 (4)	59,3 (5)	57,1 (4)
Vallásos hit	17,6 (9)	20,0 (9)	24,6 (7)	8,8 (9)	9,5 (9)	14,3 (10)	25,9 (8)	28,6 (8)
Önzetlenség	40,3 (6)	35,6 (7)	45,6 (6)	38,6 (6)	47,6 (5)	47,6 (6)	25,9 (8)	42,9 (6)
Engedelmesség	29,6 (8)	33,3 (8)	21,1 (8)	35,1 (7)	52,4 (4)	25 (8)	27,8 (7)	7,1 (10)

A kapott válaszok alapján a felsorolt értékek nagyjából két részre oszthatók. Első csoportba tartoznak azok, amelyeket az alanyok többsége (legalább 50%-a) említett, tehát fontosnak tart. Egy apró anomáliától eltekintve öt érték sorolható ide: A mások tisztelete (tolerancia), a felelősségérzet, az önállóság, a határozottság és a takarékoság. Ócsán és Pilisen a legtöbbször említett érték a mások tisztelete (tolerancia) volt, Üllőn a felelősségérzetet találták a legfontosabbnak. A korábban említett anomáliát az jelenti, hogy az ócsaiak és pilisiek által 5. legfontosabbnak talált takarékoság Üllőn kevés híján ugyan, de nem haladta meg az 50%-ot. Ez a város teljesítménymotivációs indexében is (lásd később) visszaköszön, és bár ennyiből nem érdemes messzemenő következtetéseket levonni, de tény, hogy Üllőn az egy főre jutó

jövedelem sokkal magasabb, mint a másik két vizsgált településen, így az eltérés lehetséges magyarázatai között ez a tényező is megemlíthető, különösen annak tudatában, hogy a kemény munkát is Üllön találták legkevésbé fontosnak.

A saját döntés alapján választott értékek másik csoportja az, amelyeket a megkérdezettek kevesebb, mint fele tart fontosnak. Ebbe az ötösbe tartozik az önzetlenség, a kemény munka, az engedelmisség, a vallás és a képzelőerő. Ócsa teljesítménymotivációs indexéből is érződik, amit az adatok alá is támasztanak, nevezetesen hogy a helyiek a kemény munkát jóval fontosabbnak tartják, mint a másik két város lakói. A három település közül Üllön a képzelőerőt találták sokkal többen fontosnak, míg a vallást – Ócsától és Pilistől jóval lemaradva – a megkérdezettek kevesebb, mint 10%-a említette, beállítva ezzel a kérdéssor negatív rekordját. A pozitív rekordot Ócsán rögzítettem, ahol a válaszadók 95,6%-a találta fontosnak a mások tisztelete (tolerancia) értékét.

A teljes mintát korcsoportok szerint vizsgálva kissé megváltozik a helyzet. A fiatalok körében a legfontosabb választandó érték a felelősségérzet, valamint érdekes módon az engedelmisség és az önzetlenség is az első öt között szerepel. Körükben a takarékoság és a kemény munka kevésbé fontos, mint a másik két korosztálynál, a képzelőerő viszont lényegesen fontosabb. Legkevésbé a vallásos hitet tartják lényegesnek. A mintában az idősek számára szintén a felelősségérzet a legfontosabb, valamint a takarékoság és a vallás is fontosabb számukra, mint a fiatalabbak számára. Az önzetlenség és a képzelőerő viszont látványosan hátrébb helyezkedik el az ő értékrendjükben.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők értékrendje is több helyen eltér a többségi társadalométól. Számukra az önállóság fontosabb, mint a tisztelet és a felelősségérzet. A takarékoság mellett – náluk egyedül – a kemény munka is bekerült a legfontosabb öt közé, a takarékoság egyébként számukra fontos a legkevésbé. Számomra kissé meglepő módon a képzelőerőnél és az engedelmisségnél is fontosabbnak tartják a vallást, ami a kemény munka fontosságának ismeretében vártnál tradicionálisabb gondolkodásra enged következtetni.

Ócsán minden korosztály a tiszteletet találta a legfontosabbnak. Ezt, valamint a felelősségérzetet és az önállóságot minden megkérdezett fiatal említette, a vallásos hitet azonban egyikük sem. A minta alapján a Pilisi fiatalok számára az idősebbekkel ellentétben a felelősségérzet a legfontosabb, a második helyre a tisztelet mellett felkerült a határozottság is. A vallásos hitet a többi település fiataljaihoz képest

fontosnak tartják, és a kemény munka is meglepő módon nekik a legfontosabb a három korcsoport közül. Az üllői fiatalok mintájában az engedelmesség igen előkelő helyre került. A takarékoságot és a kemény munkát viszont a település többségi társadalmához hasonlóan ők tartják a legkevésbé fontosnak. Az önzetlenség, a képzelőerő, és az engedelmesség kiemelkedően fontos a számukra.

Az úgynevezett teljesítménymotivációs indexet, a szubjektív jóllétéhez hasonlóan szintén Inglehart módszere alapján számítottam: Azok arányából, akik a takarékoságot és a kemény munkát egyaránt említették, kivontam azokét, akik a vallásos hitet és az engedelmességet részesítették előnyben. Ennek eredménye viszonylag jelentős eltérést mutatott a három város között, azonban negatív ráta egyik esetben sem született, tehát mindhárom vizsgált település lakossága inkább modern, teljesítménymotivált értékeket mutat, mint tradicionális, tekintélyelvűt.

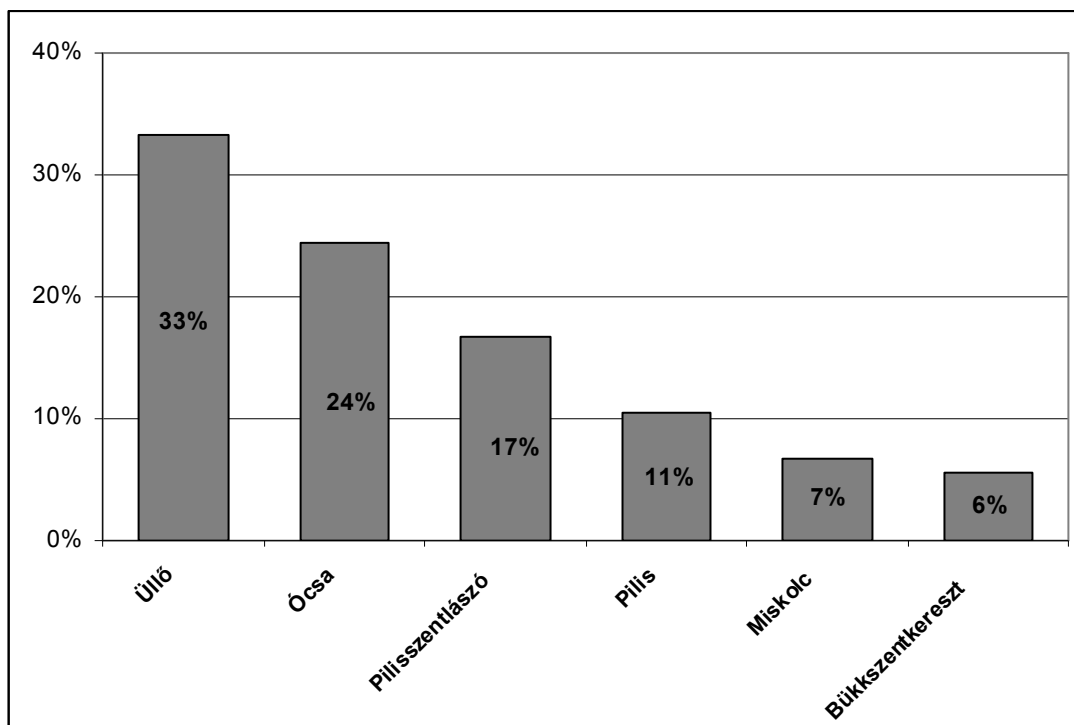
13,33%-os indexével Ócsa bizonyult a leginkább teljesítménymotiváltnak. Pilis és Üllő értéke egyaránt 5,45% volt. Ez némileg meglepő, mivel előzetes várakozásaim alapján Üllőnek jóval magasabb értéket kellene mutatnia Pilisnél, hiszen az általános értékterületek vizsgálatánál Pilis lakossága bizonyult a legvallásosabbnak. A másik fontos összetevő, hogy a három település közül Pilisen a legmagasabb a roma lakosság aránya¹⁰, akik teljesítménymotivációs indexe Havasi Virág „Az értékrend és életminőség összefüggései” című kutatása szerint (-11,3%) jóval alacsonyabb az átlagnál.

¹⁰ Bár kutatásom ezt nem hivatott vizsgálni, az arány a megkérdezettek etnikai szerkezetében is érezhetően megmutatkozik.

6.5. Bizalom és tolerancia

A bizalmi index értéke (%) a vizsgált településeken Havasi Virág eredményeivel
összevetve

9. ábra

Kiegészítő adatok forrása: Havasi V. 2009

A következő különálló kérdés arra kereste a választ, hogy a megkérdezett szerint általában véve a legtöbb emberben meg lehet-e bízni. A bizalmi indexet az erre a kérdésre igennel válaszolók aránya adja. Ez az érték településenként meglehetősen nagy eltérést mutat. A legjobb értéket Üllő produkálta, ahol a válaszadók egyharmada gondolta úgy, hogy meg lehet bízni az emberek többségében, Ócsán már csak egynegyedük válaszolt igennel, míg Pilisen ez az érték épphogy meghaladta a 10%-ot. Összehasonlításképpen a Havasi által vizsgált Pilisszentlászlón mért érték 16,7% volt, Miskolcon és Bükksgentkeresztben pedig jóval 10% alatt.

A „Kit nem szeretne Ön szomszédjának?” kérdésre adott válaszok aránya
(%)(Zárójelben az említett típus sorszáma a gyakorisági sorrendben)

5. táblázat

	Minta	Ócsa	Pilis	Üllő	Fiatalszeg	Középkorú	Idős	Felsőfokú
Kábítószeres	74,7 (1)	86,7 (1)	73,2 (1)	66,7 (2)	81,0 (1)	66,7 (2)	83,3 (1)	78,6 (1)
Más rasszhoz tartozó	20,9 (6)	28,9 (6)	16,1 (6)	19,3 (6)	23,8 (5)	13,1 (7)	31,5 (5)	7,1 (4)
AIDS-es	34,8 (4)	44,4 (4)	21,4 (5)	40,4 (4)	42,9 (4)	28,6 (4)	40,7 (4)	7,1 (4)
Bevándorló	19,0 (7)	22,2 (7)	16,1 (6)	19,3 (6)	19,0 (6)	17,9 (6)	20,4 (6)	14,3 (3)
Homoszexuális	30,4 (5)	35,6 (5)	23,2 (4)	33,3 (5)	19,0 (6)	22,6 (5)	46,3 (3)	14,3 (3)
Más vallású	1,9 (9)	4,4 (8)	0,0 (8)	1,75 (9)	0,0 (7)	2,4 (9)	1,9 (7)	0,0 (5)
Alkoholista	73,4 (2)	82,2 (2)	62,5 (2)	77,2 (1)	76,2 (2)	70,2 (1)	75,9 (2)	78,6 (1)
Élettársi kapcsolatban élő	1,9 (9)	2,2 (9)	0,0 (8)	3,5 (8)	0,0 (7)	2,4 (9)	1,9 (7)	0,0 (5)
Külföldi	3,8 (8)	2,2 (9)	1,8 (7)	7,0 (7)	0,0 (7)	6,0 (8)	1,9 (7)	0,0 (5)
Cigány	51,9 (3)	62,2 (3)	42,9 (3)	52,6 (3)	47,6 (3)	56,0 (3)	46,3 (3)	42,9 (2)

A felmérés talán a megkérdezettek szempontjából legérzékenyebb kérdése arra vonatkozott, hogy melyek azok az embertípusok, akiket az alany nem szeretne szomszédjának. Érzésem szerint itt volt a legnagyobb esély a dolgozat elméleti részében említett kamuflázs és hipokrizis jelenségek érvényesülésére. A TÁRKI által is alkalmazott tízelemű listából¹¹ az illető annyi típust választhatott, ahányat gondolt. A kérdés érzékenysége ellenére egy pilisi megkérdezett kivételével mindenki válaszolt rá. A települések között itt is viszonylag jelentős eltérések mutatkoznak, bár a nagyságrendek általában többé-kevésbé megegyeznek. A megkérdezettek Ócsán

¹¹ kábítószeresek, más rasszhoz tartozó emberek, AIDS-esek, bevándorlók, homoszexuálisok, más vallási meggyőződésű emberek, alkoholisták, élettársi kapcsolatban élők, külföldiek, cigányok

fejenként átlagosan 3,71, Üllőn 3,21, míg Pilisen 2,57 embertípust jelöltek meg. Összességében elmondható, hogy a legtöbben kábítószerest, alkoholistát és cigányt nem szeretnék szomszédjuknak, míg a más vallású embereket és az élettársi kapcsolatban élőket mindössze 3-3 alany említette. A homoszexuálisok csak a gyakorisági sorrend 5. helyére kerültek, ugyanis AIDS-es beteget még többen nem szeretnék szomszédjuknak.

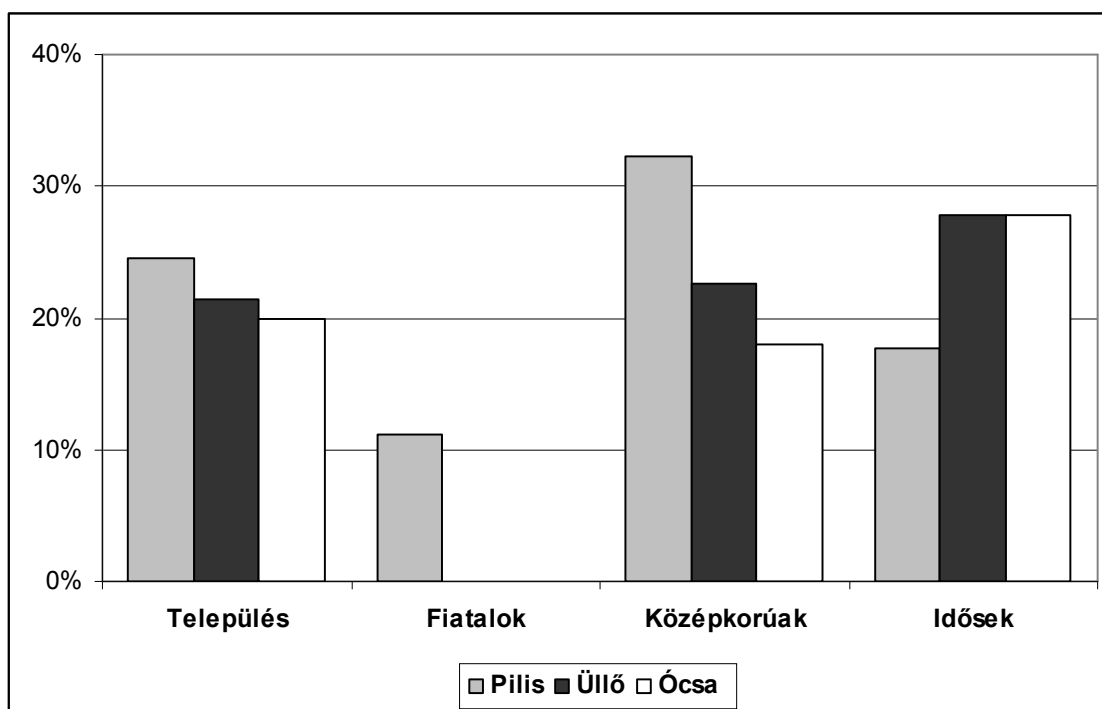
Ócsán és Pilisen a legnagyobb elutasítás a kábítószeresekkel szemben tapasztalható, Üllőn viszont a legtöbben alkoholistát nem szeretnék a szomszédjukban látni. Némileg meglepő, hogy a más rasszhoz tartozókat és a cigányokat arányaiban Pilisen említették a legkevesebben, bár a kábítószeresek kivételével minden típusnál ugyanez a helyzet, a vizsgálat szerint összességében Pilisen a legtoleránsabbak az emberek.

Korcsoportonként vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy leginkább a középkorú korosztály toleráns (2,9 megjelölt embertípus fejenként), a legkevésbé pedig az idősök (3,5 embertípus fejenként). Érdekes, hogy a fiatalok is azokkal a csoportokkal a legelutasítóbbak, akiket a társadalom többsége nem kedvel, a más vallásúakkal, élettársi kapcsolatban élőkkel és a külföldiekkel szemben viszont nekik már semmiféle ellenérzésük nincs. Hasonló eredményt kaptam a felsőfokú végzettségűek esetében is, azzal a különbséggel, hogy ők a szenvedélybetegekkel szemben (alkoholisták, drogosok) elutasítóbbak, mint a társadalom többsége. A szenvedélybetegségeket leginkább a középkorúak tolerálják, míg a cigányokkal és a homoszexuálisokkal szemben a felsőfokú végzettségűek a legtoleránsabbak. Érzékelhető, hogy a felsőfokú végzettségűek összességében jóval toleránsabbak a társadalom átlagánál. A korcsoportok tekintetében megfigyelhető, hogy a homoszexualitással szembeni elutasítás mértéke egyenesen arányos az életkorral. A fiatalok és az idősök a kábítószereseket, a középkorúak az alkoholistákat ítélik el leginkább.

A fiatalok Üllőn a legtoleránsabbak, Ócsán lényegesen elítélőbbek, mint a másik két településen. Az idősök Pilisen messze a legtoleránsabbak, míg Ócsán a legkevésbé. Ha összehasonlítjuk a három település értékeit, azt az eredményt kapjuk, hogy a három korosztály közül Ócsán a fiatalok a legtoleránsabbak, míg az egyébként sokkal toleránsabb Pilisen éppen a fiatalok a legkirekesztőbbek.

Azok aránya, akik szerint saját sorsukat teljes mértékben képesek irányítani (%)

10. ábra

Leginkább a bizalom témaköréhez köthető az a kérdés is, amely arra keresi a választ, hogy az emberek mit gondolnak arról, hogy mennyire képesek saját sorsukat irányítani. A WVS kérdőíveihez hasonlóan itt is tízes skálán kellett az alanyoknak válaszolnia, ahol az 1-es a nulla befolyást jelölte, míg a 10-es azt, hogy az illetőnek minden lehetősége megvan saját sorsa irányítására, esetleg úgy gondolja, csak rajta múlik, hogy hogyan alakul az élete. Az eredményekből úgy tűnik, hogy az erre adott válaszok erősen összefüggenek a település anyagi helyzetével és a többi emberbe vetett bizalom kérdésével. A válaszok átlaga ugyanis Üllőn a legmagasabb (8,49), jelentősen lemaradva követi az ócsai érték (7,11%), és a legalacsonyabb a pilisi (6,81%). Az adatsorok nagy szórására utal azonban, hogy azok aránya, akik a 10-es számot jelölték a skálán, Pilisen a legmagasabb, majdnem 25%, míg Üllő és Ócsa 20% körüli értékeivel kissé lemarad.

Korosztályonként vizsgálva a településeket, szembetűnő, hogy Üllőn és Ócsán a 10-es választ egy fiatal sem jelölte, és Pilisen is csak kevesen. A másik két korosztály válaszai mindhárom településen erősen vegyes képet mutatnak. Pilisen a középkorúak, míg Ócsán és Üllőn – némileg meglepően – az idősök vélekednek legtöbbször úgy, hogy saját sorsukat teljes mértékben képesek irányítani. Véleményem szerint ennek magyarázata az idősök materialistább értékrendjében keresendő, ugyanis a kérdőívezés

során szerzett benyomásaim alapján ezt a kérdést a legtöbben úgy közelítették meg, hogy szerintük az életükben jelen vannak-e olyan tényezők, amelyek rajtuk kívül álló módon befolyásolják az életük eseményeit. Ennek fényében már az is kevésbé meglepő, hogy a saját egzisztenciával még nem rendelkező fiatalok közül olyan kevesen jelölték a 10-es választ.

6.6. Modern és posztmodern értékek

A kérdőív modern és posztmodern értékekkel foglalkozó részének elején, részben a TÁRKI kérdőívek mintájára a házasság intézményéről és az egyedülállóként történő gyermeknevelésről kérdeztem az alanyokat. Érdekesség, hogy a „nem tudja” válaszok aránya ezeknél a kérdéstípusoknál volt a legmagasabb.

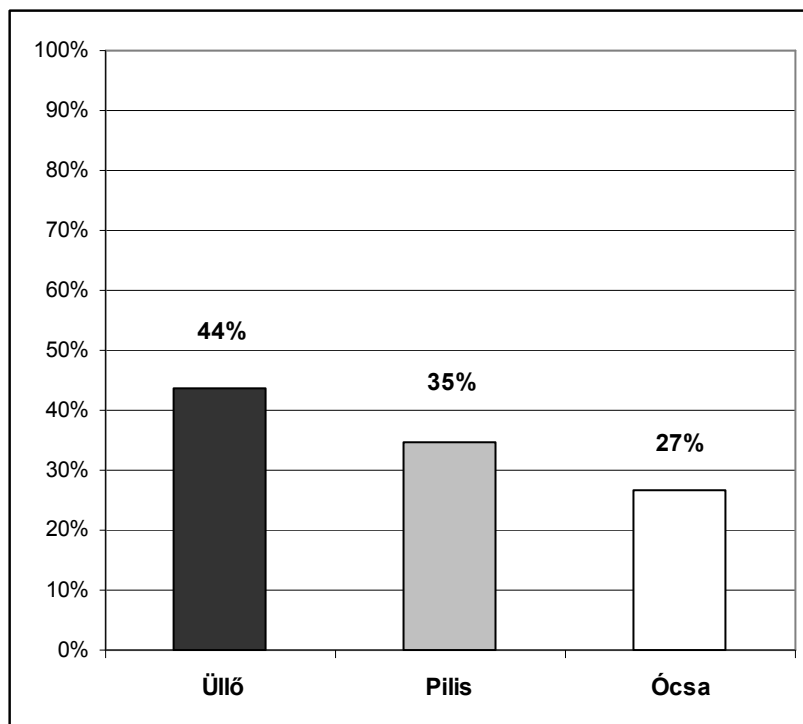
A pilisi megkérdezettek közül vélekedtek úgy a legtöbben, hogy a házasságot idejétmúlt intézménynek tartják (~30%), az Üllön mért érték is közel ennyi volt (28%), a leginkább házasságpártinak a már eddig is többször hagyományos értékeket mutató Ócsa lakossága bizonyult (~22%), ami ismételten a tradicionálisabb gondolkodásra utal. Összességében itt elmondható, hogy az emberek túlnyomó többsége mindhárom településen szükségesnek tartja a házasság intézményét.

A következő kérdés lényegesen jobban megosztotta a mintatelepülések lakosságát, melyen belül két tábor alakult ki: Pilisen és Üllön a válaszadók több mint 70%-a tartja elfogadhatónak, hogy egy nő saját döntése alapján egyedülállóként neveljen gyereket férj és tartós kapcsolat nélkül, míg a házasságot is fontosabbnak tartó Ócsán ez az érték alig haladta meg az 50%-ot.

A materialista és posztmaterialista értékrend vizsgálata szintén a TÁRKI (WVS) kérdőívein használt 3-as kérdéscsomaggal történt. Mindhárom kérdésnél négy válaszlehetőség közül kellett az alanyoknak kiválasztania azt a kettőt, amelyet Magyarország jövője szempontjából a legfontosabbnak tart, hogy megvalósuljon. Minden kérdés válaszai között két olyan volt, amelynek választása materialista értékrendre utal, és két olyan, amelyik poszt-materialistára.

A magasan posztmaterialista értékrendűek aránya a vizsgált települések mintájában (%)

11. ábra

Az Inglehart által alkalmazott módszer alapján magasan posztmaterialista értékrenddel rendelkezik az a válaszadó, aki a három kérdésben található hat¹² posztmaterialista értékből legalább hármat kiválaszt. Materialista értékrendűnek az minősül, aki ezek közül egyet sem választ ki. Ezek alapján a magasan poszt-materialisták aránya Üllőn volt a legmagasabb, mintegy 44%. Pilis durván 35%-os értékével ebben a tekintetben is megelőzte az agglomerációs Ócsát, ahol csak 27% volt a poszt-materialisták aránya. Ez megerősíti azt a korábbi kérdéseknél tapasztalt tendenciát, mi szerint az ócsaiak értékrendje a legtradicionálisabb a vizsgált települések közül. A materialista értékrendűek aránya ehhez képest érdekesen alakult, ugyanis ahol magas volt a poszt-materialistáké, ott arányaiban ez a mutató is magasabb volt, bár a teljes mintához viszonyítva mindhárom helyen elenyésző: Üllőn 7,3%, Pilisen 3,6%, Ócsán pedig 2,2%.

¹² Bár Inglehart kutatásában a „Megpróbálni a városokat és a vidéket szebbé tenni” érték, mivel az értékelésnél nem viselkedett az elvártak szerint semlegesként szerepel, én az egyszerűség és az arányosság kedvéért poszt-materialistának tekintettem.

A saját döntés alapján választott értékek megjelölési aránya (%) a vizsgált településeken, Havasi Virág eredményeivel összehasonlítva
(Szürke háttérrel a posztmaterialista értékek)

6. táblázat

	Ócsa	Pilis	Üllő	Pilisszentlászló	Bükkszentkereszt	Svédország
Gyors gazdasági növekedés	91,1	85,7	87,5	66,3	74,8	82
Erős hadsereg	20	16,1	21,4	9,5	5,4	11
Több beleszólás a munkába	71,1	71,4	62,5	68,7	55	73
Szebb vidék és városok	17,8	23,2	25	54,2	57,7	25
Rend	77,8	60	69,6	66,3	69,4	71
Több beleszólás a kormányzati ügyekbe	48,9	54,6	50	41,7	41,4	37
Áremelkedés elleni harc	51,1	50,9	53,6	45,2	59,5	12
Szólásszabadság	22,2	34,6	23,2	42,9	25,2	50
Stabil gazdaság	88,9	85,7	75	67,9	75,7	64
Kevésbé személytelen társadalom	13,3	19,6	25	26,2	24,3	46
A gondolatok többet érnek a pénznél	20	21,4	32,1	61,9	33,3	29
Bűnözés elleni harc	77,8	69,6	64,3	34,5	62,2	60

Kiegészítő adatok forrása: Havasi V. 2009

Ha az összes válasz arányát nézzük településenként, akkor viszont a materialista értékek adják a válaszok majdnem kétharmadát. A települések közti eltérés csekély, Ócsán 67,7%, Üllőn 63,13%, Pilisen pedig 62,12%. A legnépszerűbb értékek a gyors gazdasági növekedés, a stabil gazdaság, a bűnözés elleni küzdelem és az embereknek több beleszólásuk legyen abba, hogy a munkahelyükön vagy településükön mi történik. A legkevésbé az erős hadsereg biztosítását és a kevésbé személytelen, humánusabb társadalmat választották. Nem meglepő, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők az

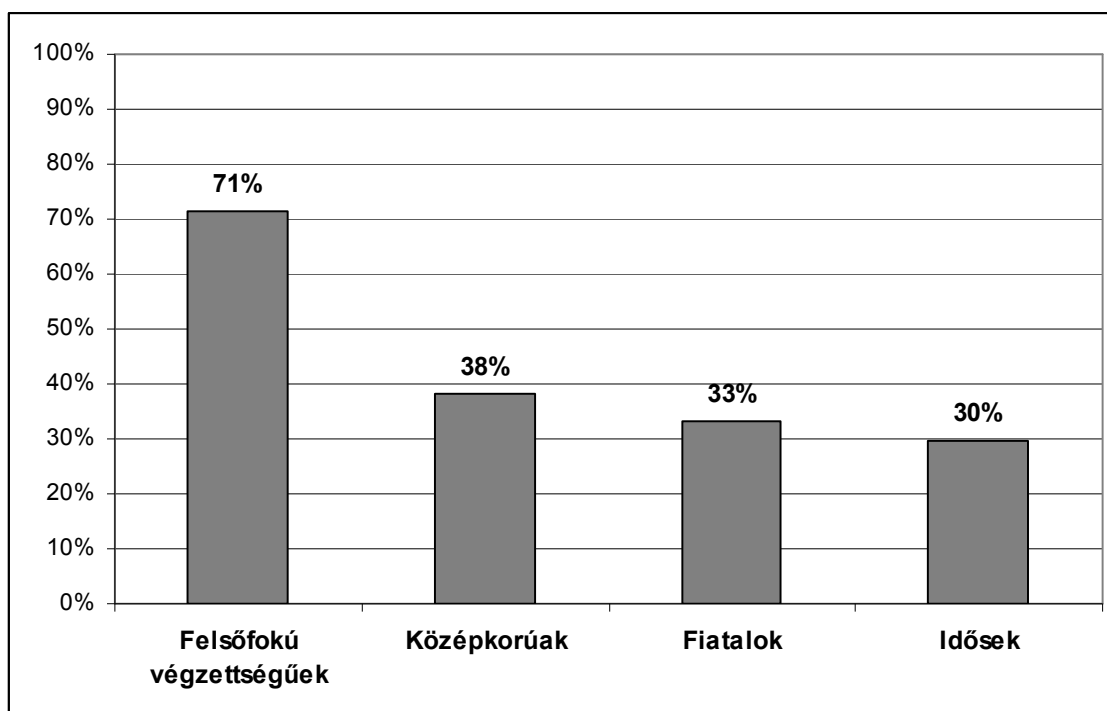
áremelkedések elleni küzdelmet sem tartották olyan fontosnak. Érdekes azonban, hogy Üllön és Ócsán egyetlen fiatal sem választotta a szólásszabadság védelmét.

Havasi Virág kutatási eredményeivel összehasonlítva megállapítható, hogy a két legtöbbször választott érték, a gazdasági növekedés és a stabil gazdaság sokkal fontosabb az általam felmért településeken, mint Pilisszentlászlón, vagy akár Svédországban. Itt fontos megjegyezni, hogy Havasi Virág kutatása még a gazdasági válság előtt készült, ami nyilvánvalóan reflektorfénybe helyezte az említett két értéket, valószínű tehát, hogy nincs ilyen drasztikus különbség az értékrendnek ezen a területén az agglomeráció két ellentétes szeglete között. Feltűnő, hogy az általam vizsgált településeken mennyivel kevesebben választották a posztmaterialista értékeket, mint a szólásszabadság védelme, vagy a „gondolatok többet érnek a pénznél”-t, és mennyivel gyakrabban választották például a bűnözés elleni küzdelmet, mint Pilisszentlászlón. Utóbbi értéket – számomra kissé meglepő módon, és a hiánykoncepciónak ellentmondóan – Ócsán tartották a legfontosabbnak, ahol a statisztikák szerint az ismertté vált bűncselekmények száma kisebb, mint a másik két településen (Bakos N. – Kezán A. 2008). A kérdésre egyfajta válasszal Havasi Virág szolgálhat, aki disszertációjában arra a következtetésre jutott, hogy az alapvető értékstruktúra sokkal erősebben befolyásolja az értékek választását, mint a konkrétan tapasztalható életfeltételek (Havasi V. 2009). Ez alapján tehát a kulcs ebben az esetben is a posztmaterialista értékrendűek arányában rejlik, amely valóban Ócsán a legalacsonyabb.

Kutatásom alapján az életkor és az értékrend között nincs számottevő összefüggés, a materialisták és poszt-materialisták korszerkezete meglehetősen mozaikos. Az egyetlen szembetűnő jellegzetesség az, hogy Üllön a két legidősebb megkérdezett egyaránt materialista értékrendet vallott. A középkorúak között az egész mintában és települési szinten egyaránt valamivel magasabb az erősen poszt-materialisták aránya, mint a fiatalok körében. Erre a megállapításra jutott havasi Virág is, melynek magyarázata ott keresendő, hogy a mai fiatal generáció Inglehart által prefelnőtt kornak nevezett életszakasza arra a rendszerváltást követő időszakra esik, amikor a gazdaság erőteljes visszaesése következtében újra megnőtt a létbizonytalanság érzése. Ezen eredmények tehát megerősítik Inglehart szocializációs hipotézisét, mely szerint az egyén értékrendje leginkább a prefelnőtt korban tapasztalt életkörülményektől függ (Havasi V. 2009).

A magasan posztmaterialista értékrendűek aránya a mintában a kor és a végzettség aspektusában (%)

12. ábra

Értékrend tekintetében az életkornál jelentősebb tényezőnek tűnik az iskolai végzettség. A három vizsgált településen az egyetemet vagy főiskolát végzettek körében a magasan poszt-materialisták aránya meghaladja a 70%-ot. Üllőn a materialista értékrendűek fele csak nyolc osztályt végzett, míg Ócsán és Pilisen a materialisták kivétel nélkül a legfeljebb általános iskolai végzettségűek közül kerültek ki. Ennek ellenére az iskolai végzettség és a posztmaterialista válaszok mennyisége sem az én, sem Havasi kutatásában nem mutat szoros összefüggést. Mintámban a legjelentősebb kapcsolat Ócsán mérhető, de az is csak közepes erősségű.

A következő kérdéscsoport négy lehetséges életvitel-beli változásról vizsgálta az emberek véleményét, melyekről azt kellett eldönteniük, hogy azok bekövetkezte véleményük szerint jó, közömbös vagy rossz dolog lenne. A változások megítélése lényegét tekintve mindhárom város esetében azonos volt. Az emberek legtöbbször azt tartanak jó dolognak, ha a családi élet nagyobb hangsúlyt kapna, utána következik a tekintélytisztelt növekedése, ha a technológia fejlesztése nagyobb hangsúlyt kapna, végül, ha a munka fontossága csökkenne. Ez utóbbi értelmezése sok megkérdezettnek okozott fejtörést. Nem véletlen, hiszen megítélésem szerint ezt a kérdést eredetileg azért

fogalmazták meg felületesen, hogy szubjektív értelmezéséből az egyén munkával kapcsolatos attitűdjére derüljön fény.

A legnagyobb különbség a települések között a tekintélytisztelet kérdésében mutatkozott. Míg annak növekedését Üllőn a megkérdezettek majdnem 85%-a tartaná jó dolognak, addig Pilisen 75%, Ócsán pedig csak mintegy 64%. A technológia fejlesztésének megítélése fordított arányosságot mutat a települések anyagi helyzetével, növekedésének legtöbben Pilisen örülnének. Annak, ha a munka kevésbé lenne fontos, a legtöbben a három város közül a leggazdagabb Üllőn örülnének, ami összecseng a vizsgálatban korábban szóba kerülő, a kemény munkával és a takarékossgal kapcsolatos attitűddel, valamint a magasan posztmaterialista gondolkodással. A családi élet nagyobb hangsúlyára mindenhol jóval 90% felett mondanának igent.

6.7. Állampolgári aktivitás

Minél modernebb egy társadalom értékrendje, tagjai feltételezhetően annál nagyobb aktivitást mutatnak állampolgári jogaik gyakorlásában (Keller T. 2009). A következő, a WVS-től származó kérdés annak kimutatására szolgál, hogy az alany vett-e már részt eddigi élete során követelés vagy petíció aláírásában, bojkottban, békés tüntetésen, vagy egyéb demonstrációban.

E tekintetben maglehetősen alacsony azok aránya, akik ilyen módon is hajlandók kifejezni véleményüket az őket érintő kérdésekben. Mint sok mindenben, ebben is Üllő vezet, ahol a megkérdezettek mintegy 23%-a legalább egyben részt vett már élete során a felsoroltak közül. Pilisen ez az arány 21%, Ócsán pedig alig több, mint 15%. A kategóriák közül mindhárom településen a követelés, petíció aláírása a leggyakoribb, második a békés tüntetés, a bojkotthoz való csatlakozás a legritkább (mindössze 1 ócsai megkérdezett). Ez utóbbinak véleményem szerint nem a bojkott népszerűtlensége a legfőbb oka, hanem sokkal inkább az, hogy sokan nincsenek tisztában a szó pontos jelentésével.

A három település adatait figyelembe véve elmondható, hogy az egyetemet vagy főiskolát végzettek körében az ilyen jellegű állampolgári aktivitás aránya is magasabb (43%), azonban markánsabb összefüggés egyedül Ócsa esetében figyelhető meg.

6.8. Vallás és nemzeti identitás

A felekezeti hovatartozás nem sokat árul el a települések agglomerációs vagy épp nem agglomerációs jellegéről. Kutatásom szempontjából is csak érintőleges jelentőséggel bír, azonban, mint az általam kapott eredményekből is kiderül, mégis segítségünkre lehet bizonyos összefüggések magyarázatában, megértésében.

Mindhárom település megkérdezettjeinek többsége római katolikus vallású, Ócsán és Üllőn a második legnagyobb arány a református egyházé, míg a komoly szlovák gyökerekkel is rendelkező Pilisen az evangélikusok alkotják a második legjelentősebb csoportosulást. Üllőn és főleg Pilisen a fiatalabb gyülekezetek, mint a Hit Gyülekezete vagy Jehova Tanúi is képviseltetik magukat a mintákban. Értéktrend szempontjából azonban sokkal nagyobb jelentősége van a tényleges vallási aktivitásnak és a vallásos hit kérdésének.

A vizsgált települések mintáinak vallási aktivitása (templomba járás gyakorisága)(%)
(Zárójelben a gyakoriság sorszáma)

7. táblázat

	Ócsa	Pilis	Üllő
Hetente többször	0 (6)	5,3 (5)	1,8 (6)
Hetente	13,3 (4)	3,5 (6)	8,8 (4)
Havonta	6,7 (5)	5,3 (5)	5,3 (5)
Bizonyos ünnepekkor	22,2 (1)	24,6 (2)	21,1 (2)
Évente	20,0 (2)	22,8 (3)	15,8 (3)
Ritkábban, mint évente	17,8 (3)	8,8 (4)	8,8 (4)
Gyakorlatilag soha	20,0 (2)	29,8 (1)	38,6 (1)

Pilis és Üllő lakosainak vallási aktivitása rendkívül hasonló. A két városban a válaszadók legnagyobb csoportja abba a kategóriába tartozik, aki esküvőktől és temetésektől eltekintve gyakorlatilag soha nem vesz részt vallási szertartáson. A második legnépesebb csoport csak bizonyos ünnepekkor fordul meg a templomban. Ócsán a templomba egyáltalán nem járók aránya jóval alacsonyabb, mint Pilisen és

Üllön, itt a leggyakoribb kategória, a csak bizonyos ünnepekkor aktívak csoportja. Megemlítendő azonban, hogy egyedül Ócsán nem volt olyan válaszadó, aki hetente többször templomba jár, további érdekesség viszont, hogy a másik két településen az ebbe a kategóriába tartozók egy kivételével – aki történetesen az üllői római katolikus plébános – mind a korábban említett fiatal gyülekezetek tagjai.

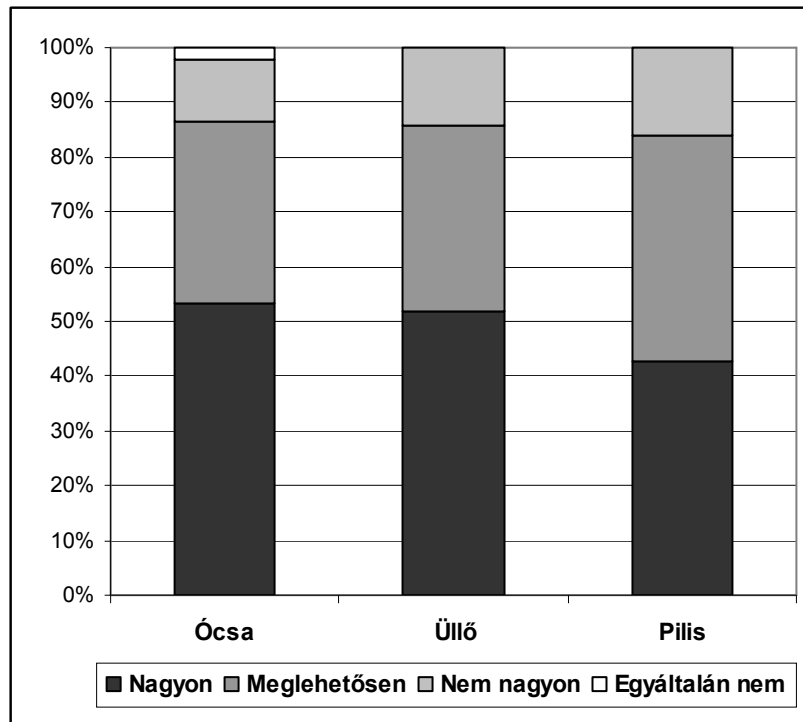
Korunkban a vallásos gondolkodás, igények és érdeklődés máshogy nyilvánul meg, mint a történelmi időkben. Inglehart kutatása során azt tapasztalta, hogy azokban a társadalmakban is, amelyek magukat nem tartják vallásosnak, meglehetősen magas az élet céljáról, értelméről rendszeresen gondolkodók aránya. Maguk a vallásos igények tehát egyáltalán nem csökkentek a modern-posztmodern ember életében (Havasi V. 2009). Thomas Luckmann „A láthatatlan vallás” című esszéjében az a kérdést fejtegeti, hogy a modern ember számára nemcsak a különböző hagyományos, teizmuson alapuló ideológiák tölthetik be a vallás szerepét, hanem a mindennapi életében meghatározó attitűdök vagy eszmerendszerek is, mint például a liberalizmus, a munkoholizmus vagy a szexizmus (Luckmann T. 1963).

Az emberek jelentős részénél tehát a spirituális erkölcsi gondolkodás különböző okokból kifolyólag nincs összhangban a vallásossággal, illetőleg a vallási aktivitással, így ennek tisztázására a WVS által is használt „Függetlenül attól, milyen gyakran vesz részt vallási szertartásokon, mit mondana magáról?” kérdést alkalmaztam. Számomra kissé meglepő módon mindhárom településen akadt alany, aki erre a kérdésre nem tudott vagy nem akart válaszolni.

A kutatók által leírt jelenség saját mintám esetében is beigazolódik: aktivitástól függetlenül a megkérdezettek túlnyomó többsége vallásosnak (vagy inkább egyfajta istenhívőnek) tartja magát, a legtöbben Pilisen (70,2%), valamivel kevesebben Ócsán (64,4%), és legkevesebben Üllön (63,2%). A meggyőződéses ateisták aránya is ennek megfelelően alakul, legtöbben Üllön (7%), kevesebben Ócsán (4,4%), és a legkevesebben Pilisen (3,5%).

A „Mennyire büszke Ön arra, hogy magyar?” kérdésre kapott válaszok megoszlása a vizsgált településeken (%)

13. ábra

A blokk utolsó kérdése a nemzeti identitástudatra és büszkeségre vonatkozott. A kapott válaszok tanúsága alapján a mindhárom település lakosságának több mint 80%-a büszke a magyarságára. A nagyon büszkék aránya Ócsán a legnagyobb (53,5%), Üllőn valamivel alacsonyabb (50,1%), és Pilisen a legalacsonyabb (42,11%). Ugyanakkor megemlítendő, hogy az egyetlen „egyáltalán nem” válasz éppen a legbüszkébbnek bizonyuló Ócsán született.

Bár Christopher G. Ellison szociológus szerint a vallásosság pozitívan hat a szubjektív jóllétre, Ed Diener kutatásai alapján az egyéb tényezők kiszűrésével az összefüggés elenyészővé válik (Ellison C. G. 1991; Diener E. – Biswas-Diener E. 2009). Saját kutatásom során sem a teljes minta, sem az egyes települések szintjén nem fedeztem fel összefüggést a vallásosság és a szubjektív jóllét között. A nemzeti identitástudat vizsgálatánál az ócsai mintában a megkérdezettek magyarságukra való büszkesége és boldogsága között közepes erősségű, egyirányú összefüggés áll fenn.

6.9. Életminőség, státusz

Kérdőívem utolsó kérdéscsoportja az iskolai végzettségre, a munkahelyre, valamint a munka jellegére és az anyagi helyzetre vonatkozott. Utóbbi esetében nem használhattam a TÁRKI által alkalmazott jövedelemszint kategorizálást, mivel az, érzésem szerint jelentősen csökkentette volna a válaszadási hajlandóságot, ráadásul a kapott eredmények realitása is megkérdőjelezhető lett volna, így zárásul csak egy egyszerű eldöntendő kérdést tettem fel azzal kapcsolatban, hogy az illető családjának sikerült-e pénzt megtakarítania az elmúlt év során.

Az általam felvett minta alapján a három településről egyetlen személy volt, aki nem járt iskolába, egy pilisi megkérdezett. Pilisen a legnépesebb kategória a szakmunkásképzőt végzetek csoportja (31,6%) volt. Vele ellentétben Ócsán és Üllön a középiskolát végzetek aránya a legmagasabb. Pilisen az OKJ-s képzést elvégzetek aránya emelkedik még ki a mintából (22,8%), míg Ócsán az egyetemi vagy főiskolai végzettségűek aránya (17,8%) haladja meg jelentősen a másik két településen rögzített eredményt.

A minta alapján a három település lakosságának mintegy fele alkalmazotti státuszban dolgozik, legnagyobb arányban Ócsán, legritkábban Pilisen. A második legnépesebb csoportot a nyugdíjasok alkotják, akiknek aránya Ócsán 26,7%, Üllön 17,5%, Pilisen pedig 15,8%. A vállalkozók aránya a mintában – némileg meglepő módon – Pilisen a legmagasabb, Üllön és Ócsán alacsonyabb. A munkanélküliek aránya hűen tükrözi a három város eltérő anyagi helyzetét: Pilisen 14%, Ócsán 8,9%, míg Üllön mindössze 3,5%. Ez némileg megcáfolja azt az agglomerációban általam gyakran hallott véleményt, miszerint az agglomerációban és környékén az ember munkaidőben nagyrészt csak nyugdíjasokkal és munkanélküliekkel találkozhat az utcán sétálva. Természetesen az is lehetséges, hogy a mintának a települések foglalkoztatási és munkanélküliségi helyzetére vonatkozó viszonylagos reprezentativitása a vakszerencse műve, de mivel ez mindhárom település esetén így alakult, az nem túl valószínű. Mivel a kérdőívezést a nyári szünet idején végeztem, mindhárom mintában csekély számú tanuló is képviselteti magát.

A munkahely típusát illetően a foglalkoztatás szerkezete mindhárom település mintájában hasonlóan alakult. A válaszadók durván kétharmada az üzleti szférában dolgozik vagy dolgozott, egyharmada pedig az önkormányzati vagy állami szférában. A nonprofit szektor részesedése elenyésző, erről a területről egyedül Pilisen képviseltették

magukat munkavállalók, összesen hárman. Az üzleti szféra részesedése Ócsán a legmagasabb (66,7%), az önkormányzati vagy állami szféráé pedig Pilisen a legalacsonyabb (29,8%).

Tízes skálán, saját munkájának jellegét mindhárom település mintájából a legtöbb megkérdezett 5-re, tehát közepes jellegűre értékelte. Összességében a második legnépesebb csoport a 10-es, tehát teljesen szellemi munkát végzők tábora volt. A teljesen szellemi munkát végzők aránya Üllön a legmagasabb (21,1%), Ócsán és Pilisen gyakorlatilag megegyezik (15,6% és 15,8%). A megjelölt számok átlaga alapján is a leginkább szellemi munkát Üllön, míg a leginkább fizikait Ócsán végzik.

A rutin munka/kreatív munka értékek mindhárom város esetében meglehetősen mozaikos szerkezetűek. A kérdőívezés során úgy tűnt, hogy ez az egyik legnehezebben megfogható kérdés az alanyok szempontjából, megválaszolása is viszonylag szubjektív jelleggel történt. Ócsán a 6-os érték fordult elő leggyakrabban, míg Pilisen a 8-as, tehát mindkét esetben inkább kreatív munkáról beszélhetünk. Üllön az 5-ös és a 8-as érték azonos gyakorisággal fordult elő. Teljesen rutin munkát legtöbben – az átlagos végzettség ismeretében nem meglepően – a pilisiek végeznek, míg teljesen kreatívat az Üllőiek. A számok átlaga alapján is Üllön végzik a leginkább kreatív munkát, míg Ócsán a legkevésbé kreatívat.

A munkavégzés önállósága tekintetében már lényegesen árnyaltabb a kép. A megkérdezettek legnépesebb csoportja mindhárom településen teljesen önállóan végzi a munkáját, a 10-es értéket Pilisen 52,6%, Ócsán 40%, Üllön pedig 38,6% jelölte. Ugyanakkor Üllön az első két értéket senki sem választotta. Teljes ellenőrzés alatt legtöbben Ócsán dolgoznak. A jelölt számok átlaga alapján a leginkább önálló munkát Üllön végzik, míg a legkevésbé önállót Ócsán.

Az iskolai végzettség és a végzett munka jellegének korrelációs mátrixa a teljes minta alapján

8. táblázat

	Végzettség	Fizikai/szellemi munka	Rutin/kreatív munka	Nem önálló/önálló munka
Végzettség		0,393	0,301	0,359
Fizikai/szellemi munka	0,393		0,376	0,249
Rutin/kreatív munka	0,301	0,376		0,407
Nem önálló/önálló munka	0,359	0,249	0,407	

A végzett munka jellegére vonatkozó kérdések közül mindegyik közepes erősséggel korrelál a végzettséggel és egymással is, tehát minél magasabb valakinek a végzettsége, annál nagyobb eséllyel végez szellemi, kreatív és önálló munkát. A végzettséggel – nem meglepően – a szellemi munka korrelál leginkább. Legerősebb összefüggés (0,407) az önálló és a kreatív munka között figyelhető meg, míg a leggyengébb (0,301) a végzettség és a kreatív munka közti összefüggés. A települések közül a legerősebb összefüggések Ócsán tapasztalhatók a végzettség és a szellemi, illetve a végzettség és az önálló munka között, míg a leggyengébbek Pilisen, ahol az önálló és a kreatív munka között mérhető a legerősebb korreláció.

A mintában a munkavégzés jellege és a boldogság (szubjektív jóllét) között sem a teljes mintára, sem településekre bontva nem találtam összefüggést, egyedül Ócsán tapasztalható közepes erősségű, azonos irányú korreláció a boldogság és a kreatív munkavégzés között. Érdekes információ, hogy mint korábban szóba került, a három település közül éppen Ócsán végeznek legkevésbé kreatív munkát.

A teljes mintát vizsgálva tehát megállapítható, hogy a végzettség és a végzett munka jellege között közepes erősségű összefüggés van. Az eredmény nem meglepő, hiszen az életben is tapasztaljuk, hogy minél magasabb valaki végzettsége, annál nagyobb eséllyel végez szellemi, kreatív vagy éppen önálló munkát. A végzettséggel legerősebben a szellemi munka korrelál. A munka jellegében az önálló és a kreatív munka között van a legerősebb kapcsolat.

Települési szinten a fent említett összefüggések eltérő mértékben vannak jelen. A végzettség és a szellemi munka Ócsán korrelál a legerősebben (0,681), itt kis híján szoros kapcsolatról beszélhetünk, míg Pilisen a leggyengébben, ahol az összefüggés a közepes erősséget sem éri el. Ócsán kiemelkedő még a végzettség és az önálló munkavégzés közti összefüggés, Üllőn pedig a szellemi és a kreatív munka kapcsolata. Pilis esetében a legerősebb összefüggés az önálló és a kreatív munkavégzés között tapasztalható.

A megtakarítás tényéből természetesen nem lehet messzemenő következtetéseket levonni az alany anyagi helyzetét illetően, hiszen az többek között értékrend kérdése is. A megtakarításra való törekvés leginkább a tradicionális illetve a materialista értékrend jellegzetességeihez sorolható. Bár az összefüggés nem teljesen egyértelmű, az a tény azonban mégis alátámaszthatja, hogy a megkérdezettek közül a vizsgálat során több alkalommal materialista értékeket mutató, Üllőnél lényegesen szegényebb Ócsán volt a legmagasabb (33,3%) azoknak az aránya, akik tudtak félretenni pénzt az elmúlt év során. E tekintetben Üllő értéke (29,8%) kicsivel ugyan, de lemarad, míg Pilisen lényegesen alacsonyabb (19,3%), mint a két agglomerációs városban. Üllő esetében a lemaradásra magyarázat lehet az értékrendben gyökerező gyengébb takarékosági hajlam, míg Pilisen a település gyenge anyagi helyzete. Ezekből az adatokból természetesen nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, az azonban összehasonlítva a szubjektív jóllét indexszel világosan látszik, hogy a boldogság és a megtakarítás (anyagi stabilitásra való törekvés) között nincs összefüggés.

7. ÉRTÉKDIAGRAMOK

Dolgozatom ezen fejezetéhez Inglehart értékdiagram készítő eljárásának Keller Tamás (TÁRKI) által tökéletesített módszerét alkalmaztam. Vizsgálatomat úgynevezett egyetemes, kis felbontású térképekkel végeztem, amelyek tengelyei több változó együttes értékétől függenek. Munkám első fázisában az általam vizsgált települések mutatóit települési valamint végzettségi szempontból rendszereztem, és hasonlítottam össze a Keller által vizsgált néhány, a téma szempontjából releváns ország eredményeivel. A TÁRKI tanulmányához hasonlóan az értéktengelyeknek magam is „Zárt gondolkodás/Nyitott gondolkodás” és a „Tradicionális-vallásos/Világi-rationális gondolkodás” nevet adtam.

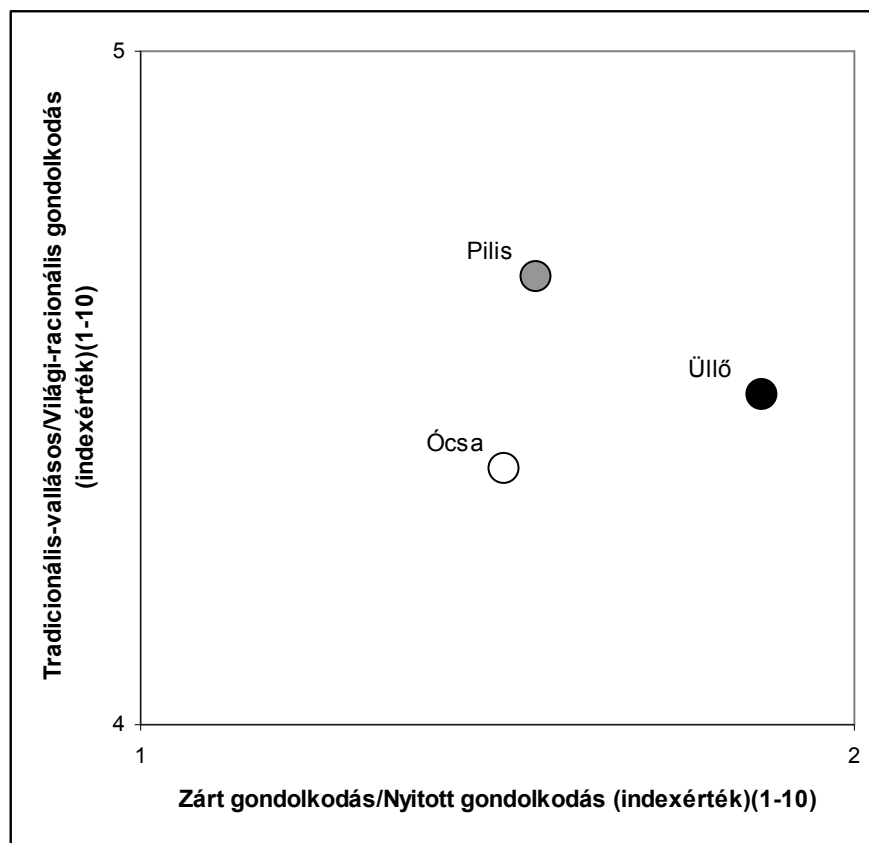
A fentiek alapján a „Tradicionális-vallásos/Világi-rationális gondolkodás” indexéhez a vallás fontosságát, a nemzeti büszkeséget, a válás megítélését¹³, az engedelmességre vagy önállóságra való nevelést, valamint a tekintély nagyobb tiszteletéről alkotott vélemények arányát vettem figyelembe. A „Zárt gondolkodás/Nyitott gondolkodás” indexéhez a bizalmi indexet, a saját sorsukra vélt befolyást, a homoszexualitással szembeni toleranciát¹⁴, a petíció aláírásában való részvételt és a kormánydöntésekbe való beleszólást, valamint a szólásszabadság védelmének fontosságát értékeltem.

¹³ A kérdőív egyszerűsítése miatt korrigált érték

¹⁴ A kérdőív egyszerűsítése miatt korrigált érték

A három vizsgált település értékdiagramja

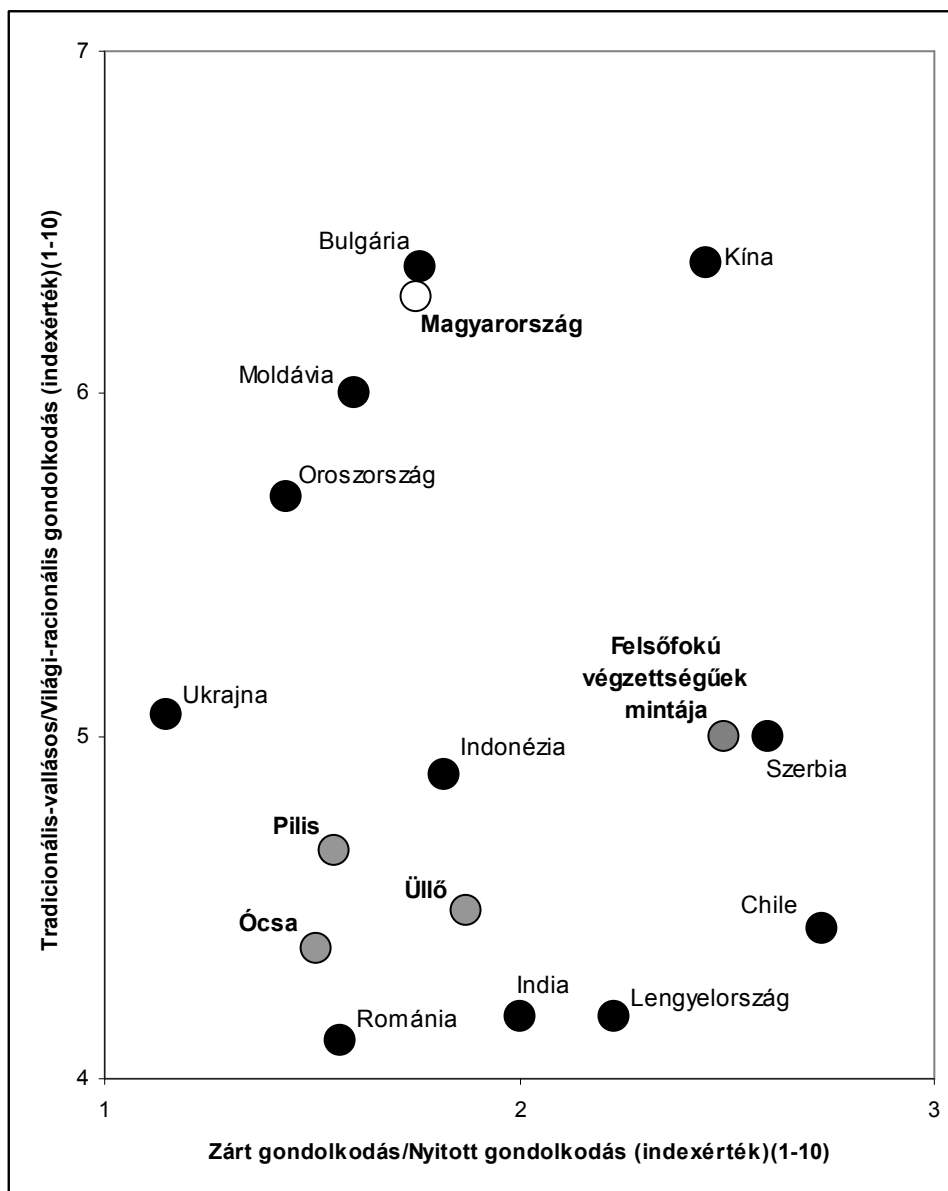
14. ábra

Az első értékdiagram a három általam vizsgált város értékrendjét hasonlítja össze. A pontok elhelyezkedése is alátámasztja azt a tényt, hogy a magasan poszt-materialisták aránya Ócsán a legalacsonyabb. Az ábra tanúsága szerint, Üllő előnye ebben a tekintetben sokkal inkább a nyitott gondolkodás területén nyilvánul meg, hiszen racionalitásban Pilis jóval megelőzi. Ebben a tekintetben az index kettős elnevezése csalóka lehet, hiszen, mint korábban kifejtettem, szinte minden szempontból Pilis lakossága a legvallásosabb a mintában. Ez esetben tehát a racionális gondolkodásra érdemes koncentrálni, ha a jelenség okát keressük. Ezt bizonyítja az is, hogy az öt mutatóból álló indexben Pilis esetében a legkiemelkedőbb az, amely szerint itt a legmagasabb azoknak az aránya, akik az engedelmesség helyett inkább az önállóságot preferálják a gyermeknevelés terén, ami valóban racionális értékrendi elemnek tekinthető. Ócsa zártságáért és tradicionalitásáért leginkább a házassággal kapcsolatos konzervatív gondolkodásmód és a nemzeti büszkeség a felelős. Üllő esetében az állampolgári aktivitás (petíció aláírása), és főleg a bizalmi index értékei kiemelkedők, így itt valóban egy nyitottabb gondolkodásmódról beszélhetünk.

Üllőnek, a másik két településhez mérve legmodernebb, leginkább posztmaterialista értékrendje beigazolni látszik Inglehart elméletét, mi szerint gazdaságilag minél fejlettebb az adott társadalom, várhatóan annál magasabb lesz a posztmaterialista értékrendűek aránya. Ha Ócsa és Pilis fejlettségének magyarázatába bevonjuk a közlekedési helyzetet is, akkor ez akár visszafelé is igaz lehet, tekintve, hogy Ócsa értékrendje a legkevésbé posztmaterialista.

A három település értékrendjének egymáshoz való viszonya azonban megcáfolja dolgozatom első hipotézisét, hiszen Ócsa és Üllő értékrendje nem áll közelebb egymáshoz, mint Piliséhez, eltekintve a tradicionálisabb gondolkodástól. Érdekes, hogy a két rosszabb anyagi helyzetben lévő kisváros, Ócsa és Pilis, értékrendje szinte egyforma mértékben zárt.

Országok adatpontjai: Keller T. 2009

A következő értékdiagram országos, valamint nemzetközi összehasonlításba helyezi a vizsgált településeket. Az ábra szerint mindhárom vizsgált város értékrendje viszonylag távol esik a Keller Tamás által kimutatott országos átlagtól, melynél mindhárom településé jóval tradicionálisabb. Ócsa és Pilis értékrendje zártabb, Üllőé valamivel nyitottabb az átlagnál. Ez a legtöbb tekintetben megcáfolja kutatásom második hipotézisét is, hiszen a nyitottabb értékrend egyedül Üllő esetében figyelhető meg. Az eredmény, megítélésem szerint főként az üllőiek átlagon felüli állampolgári aktivitásának köszönhető.

Ennél sokkal többet mond a települések értékrendjéről, a nemzetközi összehasonlításban elfoglalt pozíciójuk. A települések értékpontjai ugyanis korábbi várakozásaimmal ellentétben nem Szlovákiához, vagy Csehországhoz, hanem szomszédaink közül – Keller Tamás megállapításával összhangban – az ortodox Romániához és Ukrajnához esnek a legközelebb. Sokat elárul a tradicionalitás mértékéről az, hogy különösen Ócsa értékrendje ebben a tekintetben a vallásosságáról és zártságáról híres Lengyelországhoz közelít. Megdöbbenő, hogy mindhárom település, és Magyarország értékrendje is zártabb, mint Indiáé.

A három vizsgált település közül Ócsa kiemelkedő tradicionalitását és zártságát sem a gazdasági fejlettség, sem pedig a helyi társadalom struktúrája közvetlenül nem indokolja.¹⁵ Meggyőződésem szerint az alapvető okok egyfelől a város történelmi múltjában és az annak nyomán kialakult hagyományos életformában, másrészt pedig a település földrajzi elhelyezkedésében, és ennek eredményeként főleg a modernizáció során kialakult közlekedési helyzetében keresendők.

Horváth Lajos is megemlékezik arról, hogy a XIX. századtól kezdve Ócsa a vizsgálatom tárgyát képező másik két településtől eltérően a mezővárosi fejlődést és jövőképet választotta. A szorgalmas, helyi parasztgazdákat a kommunista rendszer kuláknak titulálta, és földjüktől megfosztva a termelészövetkezetekbe kényszerítette. A helyiek felháborodását és hagyományos életmódjához való ragaszkodását jelzi az is, hogy 1956-ban Ócsán is komoly népi megmozdulások voltak. Az öntudatos parasztpolgárság község szervező erejét a pártállami diktatúra sem tudta megsemmisíteni, a rendszerváltással óriási energiák szabadultak fel a hagyományos helyi közösségekben.

Feltételezésem szerint az Üllőnél és Pilisnél eldugottabb fekvése és előnytelenebb közlekedési helyzete miatt a II. világháborút követően Ócsát csak kisebb mértékben érintette a nagyrészt az Alföldről és Észak-Magyarország falvaiból elvándorlók beáramlása, vagy éppen Budapestről való kiszorulása. Mint Berkovits György szociográfiájából is kiderül, ezek az első generációs falusi munkások meglehetősen nehéz egzisztenciális helyzetben voltak, és szülőfalujukat hátrahagyva gyökértelenné váltak. Ennek a társadalmi csoportnak az értékrendjében a mindennapi megélhetésért folytatott harc során kialakult teljesítményorientált, erősen materialista értékek mellett az esetek többségében sem a mélyebb baráti kapcsolatok, sem a kultúra,

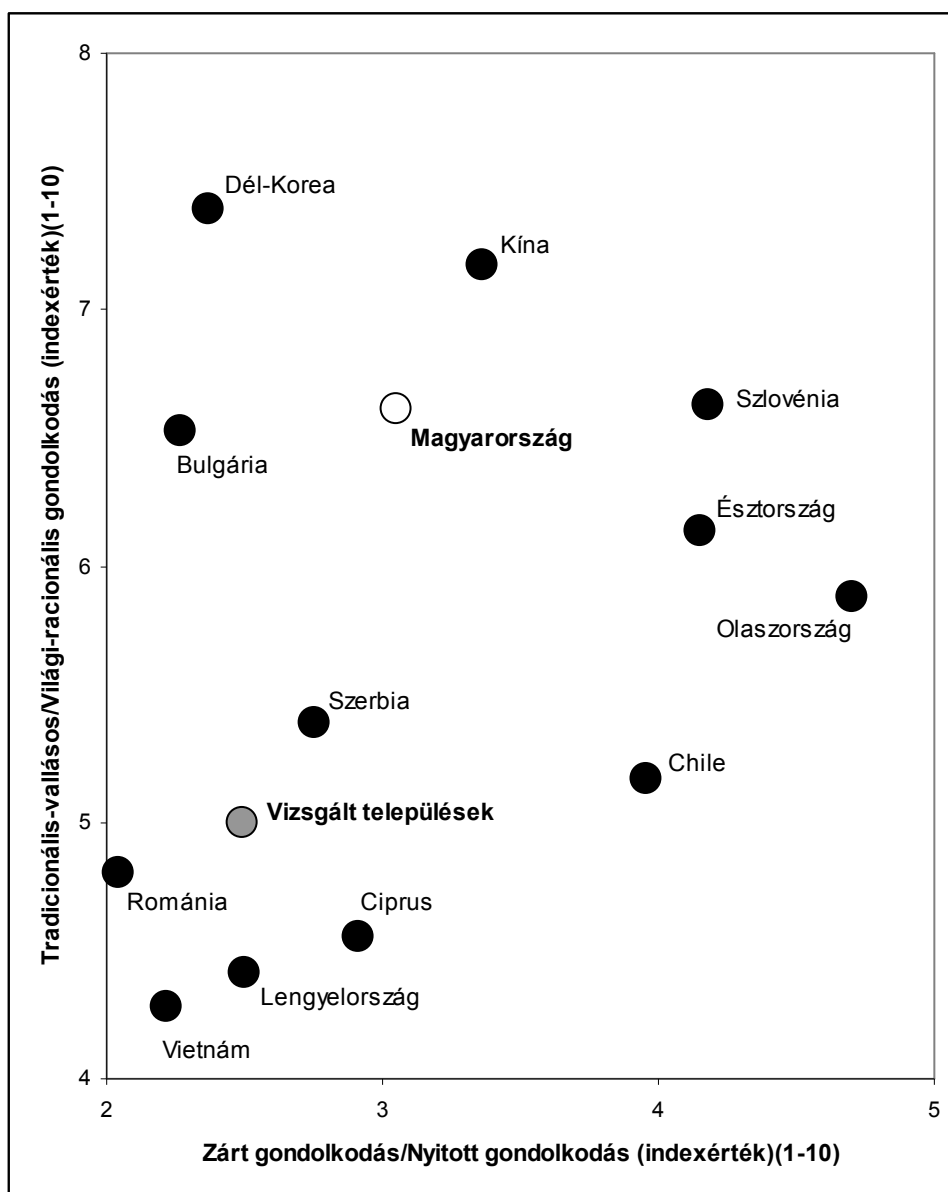
¹⁵ Magyarország értékrendjének a közép-európai volt szocialista országok között is kirívó zártságával kapcsolatban Keller Tamás is erre az eredményre jutott.

sem pedig a vallás iránti igény nem vált fontossá. Mivel azonban, mint többek között az általam felmért minta is alátámasztja, Ócsát kevésbé érintette, és mind a mai napig kevésbé érinti a bevándorlás, így, meglátásom szerint, ott a korábban említett hagyományosan zárt és vallásos paraszti értékrend könnyebben megmaradhatott, és több eleme épülhetett be a fiatalabb generációk értékrendjébe is, mint a két másik település esetében.

A fenti megállapítások nem mellesleg egybevágnak Tóth Géza és Schuchmann Péter tanulmányának eredményével, mely szerint az agglomerációs jelleg tekintetében döntő fejlettségre leginkább a közlekedési elérhetőség, azon belül is a közforgalmú elérhetőség van erős hatással. Nézetük szerint azonban az elérhetőség nem közvetlenül befolyásolja a fejlettséget, hanem a társadalmi, gazdasági helyzetre gyakorolt hatásain keresztül. Ez a megállapítás már szolgálhat egyfajta válasszal arra a kutatásom során megfogalmazott kérdésre, hogy hogyan lehetséges, az, hogy a 4-es főút és a Budapest-Cegléd-Szolnok vasúti fővonal mentén fekvő, gazdaságilag elmaradottabb Pilis értékrendje hogyan mutathat a vártnál több hasonlóságot az üllőivel, és hogyan lehet nyitottabb és főleg racionálisabb Ócsáénál. Természetesen, ennek a kérdésnek, és különösen a vártnál nagyobb racionalitás okának a biztos megválaszolásához még több, újabb, talán más jellegű kutatásra lenne szükség, azonban az agglomerációs életformához kapcsolódó kérdéseimre¹⁶ adott válaszok szintén alátámasztják, hogy az agglomeráció benépesülésének szerkezetében – ami nyilvánvalóan az értékrendre is hatással van – milyen jelentős szerepe van a közlekedési adottságoknak.

A három település felsőfokú végzettséggel rendelkező megkérdezettjeinek értékrendje a települési átlageredményekhez képest a várakozásaim szerint alakult, hiszen egyaránt racionálisabb és nyitottabb azokhoz képest. Ennek ellenére, racionalitás, vagy ebben az esetben inkább szekularizáltság tekintetében jóval az országos szint alatt, a szerb többségi társadalom szintjén helyezkedik el, melynek megítélésem szerint a házasság intézményébe vetett bizalmuk, és a vártnál nagyobb vallásosságuk a két kulcstényezője. Ez a mindhárom település esetében tapasztalt átlag feletti vallásosság vagy éppen tradicionalitás jól kihangsúlyozza a szuburbanizáció egyik jellegzetes jelenségét, mely során az agglomeráció települései szinte kizárólag a gyors lakosságszám növekedés következtében kapnak városi rangot, jellegük, funkcióik, és mint látható, értékrendjük is inkább falusias marad (Berkovits Gy. 1976).

¹⁶ Lakott-e korábban a fővárosban? Miért költözne be, ha tehetné? Hány percet utazik naponta?

Országok adatpontjai: Keller T. 2009

A többségi társadaloméhoz hasonló struktúrát fedezhetünk fel akkor is, ha a felsőfokú végzettségűek értékrendjéről készítünk térképet, melybe bele vesszük a három településen megkérdezett értelmiségieket. Míg az országos jelzőpont ebben az esetben Bulgária és Szlovénia között helyezkedik el, addig a vizsgált települések értelmisége ismét a szerb és a román jelzőpontok közé kerül. Ez azt bizonyítja, hogy a kirívó értékrendi zártság és tradicionalitás nemzetközi aspektusban a felsőfokú végzettségűek körében sem változik, tehát a „lemaradás” okát nem kereshetjük a magyar társadalom

relatíve alacsony iskolázottságában. Tanulmányában Keller Tamás is több alkalommal hívja fel a figyelmet arra, hogy a magyar értékrend a poszt-szocialista országok mellett Latin-Amerika néhány országával is hasonlóságot mutat (Keller T. 2009). Esetünkben a felsőfokú végzettségű minta értékrendje tradicionalitás szempontjából Chiléhez hasonlít. Korábban említettem, hogy a megkérdezett diplomások jóval vallásosabbnak bizonyultak a vártnál, így valószínűsíthető, hogy esetünkben is a vallásosság a kulcstényező, ami a dél-amerikai országokra is általában jellemző. Nyitott gondolkodás kérdésében a magyar országos átlag jelentős mértékben elmarad Szlovéniáétól és Észtországtól, ami azonban a világi-rationális gondolkodást illeti, hozzájuk hasonló szinten van.

ÖSSZEGZÉS

A Budapesti agglomeráció délkeleti szektorában és környékén végzett értékrendi kutatásom eredményei alapján leszögezhető, hogy a két agglomerációs szomszéd, Üllő és Ócsa értékrendjében nem fedezhető fel markáns hasonlóság az agglomeráción kívül eső Piliséhez képest, melynek társadalma meglepő módon mindkettőnél racionálisabb értékrenddel rendelkezik. A Budapesthez Pilisnél jóval közelebb elhelyezkedő, ám elérhetőségi szempontból viszonylag kedvezőtlen helyzetű, agglomerációs Ócsa értékrendje lényegesen tradicionálisabb és zártabb jelleget mutat a két másik településéhez képest. Ez megcáfolni látszik azt a főleg gazdasági mutatók alapján felállított kezdeti hipotézisemet, mely szerint Ócsa értékrendje valahol az előnyösebb helyzetű Üllőé és a szegényebb Pilisé között helyezkedik el.

Vizsgálatom eredményeit Keller Tamás (TÁRKI) tanulmányával összehasonlítva kiviláglik, hogy az általam vizsgált kisvárosok értékrendje tradicionálisabb a Magyarországra jellemző általános értékrendnél. Kutatásom megerősíti továbbá a Tóth-Schuchmann szerzőpáros tanulmányának azon megállapítását is, mi szerint Ócsa agglomerációs jelleg tekintetében kilóg a délkeleti szektor települései közül. A dolgozat elején feltett kérdésre tehát a válasz az, hogy a települések agglomerációs jellege közti különbségek – melyben a vártnál hangsúlyosabb tényezőnek bizonyult a közlekedési elérhetőség – az értékrendben is tükröződnek.

Nemzetközi összehasonlításban mindhárom település lakosságának értékrendje a közeli országok közül Romániáéval, Ukrajnáéval és Lengyelországéval mutat rokonságot. A mintámban szereplő felsőfokú végzettségűek értékrendje – ezzel részben alátámasztva Inglehart és Keller Tamás eredményeit – lényegesen nyitottabb, mint a többségi társadalomé. Ennek ellenére a mintámban szereplő értelmiségiek értékrendje vallásosabb, tradicionálisabb a vártnál, értékpontja ezért a korábban említett országok közelében marad. Utóbbi megállapítások szintén megerősítik Keller Tamás eredményeit, mely szerint a magyar értékrend leginkább a volt szocialista, azok közül is főleg az ortodox kultúrájú országokéhoz áll közel.

A három vizsgált település közül Ócsa rendhagyónak tekinthető tradicionalitását és zártságát sem a gazdasági fejlettség, sem pedig a helyi társadalom struktúrája közvetlenül nem indokolja. Meggyőződésem szerint az alapvető okok egyfelől a város történelmi múltjában és az annak nyomán kialakult, a másik két vizsgált településétől eltérő hagyományos életformában keresendők, másrészt pedig a település földrajzi

elhelyezkedésében, és ennek eredményeként főleg a modernizáció során kialakult elérhetőségében, ami nem segítette elő a munkások Üllőhöz és Pilishez hasonló mértékű bevándorlását, általa pedig a tradicionális értékrend nagyobb mértékű elterjedését.

Kutatásom eredményei rávilágítanak, hogy a Budapesti agglomeráció heterogén szerkezetéhez hasonlóan, értékrendi szempontból sem beszélhetünk egységességről, még egy-egy szektoron belül sem. Mint hipotéziseim megdőlése is jól példázza, a főbb társadalmi és gazdasági mutatók nem minden esetben alkalmasak arra, hogy egy adott terület egység értékrendjét előre jelezzék. Az értékrend alakulásában és változásában ugyanis fontos szerep jut az olyan, ugyan modellezhető, de csak közvetetten ható tényezőknek, mint a közlekedési elérhetőség, vagy a kvantitatív módszerekkel gyakorlatilag megfoghatatlan történelmi és társadalmi események során kialakuló attitűdök, melyeknek jelen kutatásom is csak a hatását képes felmérni, a természetét, mechanizmusát nem.

A társadalom értékrendjének általam is végzett vizsgálata a terület- és településfejlesztés számára is jól használható eszköz lehet egy adott terület jellegzetességeinek megismeréséhez és megértéséhez. A legtöbb folyamat és jelenség magyarázatához azonban az értékrendi kutatás apparátusa egymagában nem elégséges. Magához az emberi viselkedéshez hasonlóan a valós értékrend is csak sok általánosítással és leegyszerűsítve modellezhető. Jelen dolgozat esetében is világos, hogy megfelelő történelmi ismeretek, személyes tapasztalat és háttér információk nélkül sok fontos körülményt nem tudunk pusztán a statisztikák és matematikai összefüggések ismeretében megérteni. Az, hogy az általam leegyszerűsített, szűk költségvetésű vizsgálat eredményeit a néhány évvel ezelőtti, sokkal kiterjedtebb és nagyobb szabású kutatások eredményei igazolják, megerősíti, hogy a módszer nemcsak nemzetközi, országos, vagy regionális, hanem lokális, települési szinten, kisebb volumenű vizsgálatok lebonyolításához is jól alkalmazható.

IRODALOMJEGYZÉK

- Atkinson Rita L. – Atkinson Richard C. – Smith Edward E. – Bem Daryl J. (1997): Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 677 o.
- BAFT (2007): Budapesti agglomeráció területfejlesztési koncepciója és stratégiai programja 2006-2007. Budapest, 179 o.
- Bakos Norbert - Kezán András (2008): A budapesti agglomerációs övezet társadalmi-gazdasági jellemzői. 57 o.
- Berkovits György (1976): Világváros határában. (Magyarország felfedezése sorozat), Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 341 o.
- Bradburn Norman M. (1969): The Structure of Psichological Well-Being. Aldine Publishing Company, Chicago, 318 o.
- Cantril Hadley (1966): The Pattern of Human Concerns. Rutgers University Press, New Brunswick, 427 o.
- Cséfalvay Zoltán (1990): Térképek a fejünkben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 157 o.
- Diener Ed – Biswas-Diener Robert (2009): Happiness: Unlocking the Mysteries of Psychological Wealth. Wiley, 304 o.
- Dr. Dobos György (Szerk.)(2001): Üllőről 2000-ben. Üllő Nagyközségi Önkormányzat Testülete, Magiszter Bt. – dr. Dobos György, Üllő, 9-51. o.
- Ellison Christopher G. (1991): Religious Involvement and Subjective Well-Being. Journal of Health and Social Behavior, 32. szám, 1991. március, 80-99. o.
- Haller Max (2002): Theory and Method in the Comparative Study of Values – Critique and Alternative to Inglehart. European Sociological Review, 18. évf., 2. szám, 139-158. o.
- Hankiss Elemér (1977): Érték és társadalom. Magvető Kiadó, Budapest, 392 o.
- Havasi Virág (2009): Az értékrend és életminőség összefüggései. (doktori disszertáció), Debrecen, 213 o.
- Hofstede Geert (2008): Kultúrák és szervezetek – az elme szoftvere. (2. átdolgozott kiadás), VHE Kft., Pécs, 520 o.
- Horváth Lajos (2000): Ócsa. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kft., Budapest, 183 o.
- Inglehart Ronald (1997): Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies. Princeton Univesity Press, Princeton, 440 o.

- Jászberényi Melinda (2008): Fenntartható mobilitás a Budapest agglomerációban (Ph.D. értekezés)., Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 307 o.
- Keller Tamás (2009): Magyarország helye a világ értéktérképén. (tanulmány), TÁRKI, Budapest, 32 o.
- Kondorosi Ferenc (2007): Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jobbiztonság. (tanulmány), 18 o.
- KSH Helységnévkönyv adattár (2012. január 1.)
- Luckmann Thomas (1963): A láthatatlan vallás. (A vallás fenomenológiája)
- Mill John Stuart (1980 [1864-65]): A szabadságról. Haszonelvűség. Helikon, Budapest
- MTA RKK. (1997): Ócsa-Felsőpakony Mikrotérség Területfejlesztési Konceptiója (A települések általános rendezési programjának fejlesztési megalapozása). 21 o.
- Myrdal Gunnar (1972): Érték a társadalomtudományban. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 414 o.
- Pilis Településrendezési Terve (2005. május)
- Pilis Város Önkormányzatának Idegenforgalmi Konceptiója (2006. augusztus 31.)
- Rokeach Milton (1973): The Nature of Human Values. U.S. Free Press, New York, 438 o.
- Schwartz Shalom. H. (1999): A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. Applied Psychology: An International Review, 23-47 o.
- Simon Herbert A. (1957): Models of Man: Social and Racional. John Wiley & Sons, New York, 287 o.
- T-STAR-TeIR adatbázis 2010
- Dr. Tóth Géza – Schuchmann Péter (2009): A Budapesti agglomeráció területi kiterjedésének vizsgálata. Budapest, 20 o.
- Üllő Város Idegenforgalmi Konceptiója (2006. augusztus)
- Üllő város Integrált Városfejlesztési Stratégiája. Budapest, 2009, 182 o.
- Veenhoven Ruut (1996): Happy Life-Expectancy. (A comprehensive measure of quality-of-life in nations.) Social Indicators Research, vol. 39., 1-58. o.
1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről.
2005. évi LXIV. törvény a Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervéről.

Internetes források

(Gyáli kistérség) A Gyáli kistérség adottságai

<http://www.gyali-kisterseg.hu/nyito/nyit.html>

(Monori kistérség) A Monori kistérség természeti adottságai

<http://monorikisterseg.hu/term%C3%A9szetiadottsagok>

(Pilis) Pilis város honlapja: Pilis története

<http://www.pilis.hu/index.php?mid=145>

(Térport) Térport: Budapesti agglomeráció

<http://www.terport.hu/kiemelt-tersegek/budapesti-agglomeracio>

(Üllő) Üllő város honlapja: Múltunk és jelenünk

http://www.ullo.hu/?page_id=671

1. melléklet

A települések értékrendi felméréséhez használt kérdőív

1. A kérdezett neme

- 1 - Férfi
- 2 - Nő

2. Mikor született Ön?

- 19..... évben
- X - Nem válaszol

3. Lakott korábban a fővárosban?

- 1 - Igen
- 0 - Nem
- X - Nem válaszol

4. Jobb-e az Ön településén élni, mint Budapesten?

- 1 - Igen
- 0 - Nem
- X - Nem válaszol

5. Ha igen, miért?

- 1 - Olcsóbb a megélhetés
- 2 - Jobb, tisztább a levegő
- 3 - Kertes ház
- 4 - Csendesebb, mint Budapest
- 5 - Nyugodtabb az élet
- 6 - Egyéb

éspedig.....

- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

6. Ha tehetné, beköltözne/visszaköltözne-e a fővárosba?

- 1 - Igen
- 0 - Nem
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

7. Ha igen, miért?

- 1 - Nem kellene annyit utazni
- 2 - Kedveli a nyüzsgő környezetet
- 3 - Egyéb

éspedig.....

- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

8. Hány percet utazik naponta?

1 - 10-30percet

2 - 30-60 percet

3 - 60-90 percet

4 - 90-120 percet

5 - 120-180 percet

6 - 180-240 percet

7 - 240 percnél többet

99 - Nem tudja

X - Nem válaszol

9. Mennyire fontosak az alább felsorolt dolgok az Ön életében?

	Nagyon fontos	Elég fontos	Kevésbé fontos	Egyáltalán nem fontos	NT	
a. Család	4	3	2	1	99	X
b. Barátok	4	3	2	1	99	X
c. Szabadidő	4	3	2	1	99	X
d. Politika	4	3	2	1	99	X
e. Munka	4	3	2	1	99	X
f. Vallás	4	3	2	1	99	X

10. Mindent egybevéve mit mondana? Ön...

1 - Nagyon boldog

2 - Elég boldog

3 - Nem igazán boldog

4 - Egyáltalán nem boldog

99 - Nem tudja

X - Nem válaszol

11. Itt olyan tulajdonságok vannak felsorolva, amire nevelni lehet a gyerekeket. Melyeket tartja Ön ezek közül különösen fontosnak? Kérem, válassza ki az öt legfontosabbat!

1 - Önállóság	6 - Takarékos életmód
2 - Kemény munka	7 - Határozottság, eltökéltség
3 - Felelősségérzet	8 - Vallásos hit
4 - Képzelőerő, fantázia	9 - Önzetlenség
5 - Mások tisztelete, tolerancia	10 - Engedelmesség

99 - Nem tudja

X - Nem válaszol

12. Általában véve hogyan vélekedik inkább...

1 - A legtöbb emberben meg lehet bízni

2 - Az ember nem lehet elég óvatos másokkal kapcsolatban

99 - Nem tudja

X - Nem válaszol

13. Az itt felsorolt különböző típusú emberek közül van-e olyan, akit nem szeretne szomszédjának? (Több válasz is lehetséges!)

1 - Kábítószeresek	6 - Más vallási meggyőződésű emberek
2 - Más rasszhoz tartozó emberek	7 - Alkoholisták
3 - AIDS-esek	8 - Élettársi kapcsolatban élők
4 - Bevándorlók, külföldi vendégmunkások	9 - Külföldiek
5 - Homoszexuálisok	10 - Cigányok
99 - Nem tudja	X - Nem válaszol

14. Egyes emberek úgy érzik, hogy teljesen szabadon határozzák meg életüket, mások viszont úgy, hogy semmi befolyásuk sincs sorsuk irányítására. Kérem, mondja meg, hogy Ön szerint egy tízes skálán mekkora befolyása van arra, hogy miként alakul az élete?

- 1 - Semmilyen befolyása sincs sorsa irányítására
 10 - Nagyon sok lehetősége van sorsa irányítására
 99 - Nem tudja X - Nem válaszol

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

15. Egyetért Ön azzal, hogy a házasság idejét múlt intézmény?

- 1 - Igen
 0 - Nem
 99 - Nem tudja X - Nem válaszol

16. Ön elfogadhatónak tartja, ha egy nő egyedülálló szülőként szeretne gyermeket, férj és tartós kapcsolat nélkül?

- 1 - Igen
 0 - Nem
 99 - Nem tudja X - Nem válaszol

17. Az emberek sokszor beszélnek arról, milyen célokat kellene követnie Magyarországnak a következő tíz évben. Az itt felsorolt célok közül Ön melyiket tartja a legfontosabbnak? És a második legfontosabbnak?

- 1 - Gyors gazdasági növekedés
 2 - Biztosítani, hogy az országnak erős védereje legyen
 3 - Az embereknek több beleszólásuk legyen abba, hogy munkahelyükön vagy községükben mi történik
 4 - Megpróbálni a városokat és a vidéket szebbé tenni
 99 - Nem tudja X - Nem válaszol

18. A következőkben felsoroltak közül Ön szerint melyik a legfontosabb? És a második legfontosabb?

- 1 - Rendet tartani az országban
 2 - Több beleszólást adni az embereknek a kormánydöntésekbe
 3 - Küzdeni az áremelkedések ellen
 4 - Védni a szólás szabadságát
 99 - Nem tudja X - Nem válaszol

19. Végül itt van még egy lista. A következőkben felsoroltak közül Ön szerint melyik a legfontosabb? És a második legfontosabb?

- 1 - Stabil gazdaság
- 2 - Egy kevésbé személytelen és humánusabb társadalom
- 3 - Egy olyan társadalom, ahol az eszmék többet érnek, mint a pénz
- 4 - A bűnözés elleni küzdelem
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

20. Felsorolok Önnek olyan életvitelbeli változásokat, amelyek a közeljövőben bekövetkezhetnek. Kérem, mondja meg mindegyikről, hogy ezek bekövetkeztét Ön jó dolognak, közömbösnek vagy rossz dolognak tartaná-e!

	Jó dolog	Közömbös	Rossz dolog	NT	
a. Csökkenne a munka fontossága életünkben	3	2	1	99	X
b. A technológia fejlesztése nagyobb hangsúlyt kapna	3	2	1	99	X
c. Növekedne a tekintély tisztelete	3	2	1	99	X
d. Nagyobb hangsúlyt kapna a családi élet	3	2	1	99	X

21. Az itt felsoroltak közül vett-e Ön részt valamelyikben eddigi élete során? (Több válasz is lehetséges!)

- 1 - Követelés, petíció aláírása
- 2 - Bojkotthoz csatlakozás
- 3 - Békés tüntetésen való részvétel
- 4 - Egyéb,
- éspedig.....
- 0 - Egyik sem
- X - Nem válaszol

22. Tartozik-e Ön valamilyen valláshoz vagy vallási felekezethez?

0 - Nem tartozik valláshoz, felekezethez

1 - Római katolikus	7 - Mohamedán (muszlim)
2 - Görög katolikus, örmény katolikus	8 - Baptista, adventista
3 - Református, kálvinista	9 - Hit Gyülekezete
4 - Evangélikus, lutheránus	10 - Jehova tanúi
5 - Ortodox, görög keleti, pravoszláv	11 - Krisna-tudatú hívő
6 - Izraelita, zsidó	12 - Egyéb,
	éspedig.....

99 - Nem tudja

X - Nem válaszol

23. Esküvőktől, temetésektől eltekintve milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

- 1 - Hetente többször
- 2 - Hetente
- 3 - Havonta
- 4 - Csak bizonyos ünnepekkor
- 5 - Évente
- 6 - Ritkábban, mint évente
- 7 - Soha, gyakorlatilag soha
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

24. Függetlenül attól, milyen gyakran vesz részt vallási szertartásokon, mit mondana magáról: Ön...

- 1 - Vallásos ember
- 2 - Nem vallásos ember
- 3 - Meggyőződéses ateista?
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

25. Mennyire büszke Ön arra, hogy magyar?

- 1 - Nagyon
- 2 - Meglehetősen
- 3 - Nem nagyon
- 4 - Egyáltalán nem
- 0 - Nem magyar
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

26. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

- 1 - Nem járt iskolába
- 2 - Általános iskola
- 3 - Szakmunkásképző
- 4 - Középiskola
- 5 - OKJ-s képzés
- 6 - Egyetem, Főiskola
- X - Nem válaszol

27. Az itt felsoroltak közül jelenleg melyik illik Önre?

1 - Alkalmazott	5 - Nyugdíjas
2 - Vállalkozó	6 - Szülési szabadságon, GYES, GYED stb.
3 - Alkalmi munkát, megbízásokat vállal	7 - Tanuló
4 - Munkanélküli	8 - Egyéb (pl. eltartott)

X - Nem válaszol

28. Az alábbiak közül milyen típusú cégnél/intézménynél dolgozik Ön? (Ha jelenleg nem dolgozik, akkor mi jellemezte az Ön legutóbbi munkahelyét?)

- 1 - Önkormányzati vagy állami intézmény
- 2 - Üzleti vagy ipari tevékenységet végző magáncég
- 3 - Non-profit tevékenységet végző magáncég
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

29. Egy tízes skálán jelölve Ön általában fizikai vagy szellemi munkát végez a munkahelyén? (Ha jelenleg nem dolgozik, akkor milyen tevékenységet végzett legutóbbi munkahelyén?)

- 1 - Teljesen fizikai munka
- 10 - Teljesen szellemi munka
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

30. Egy tízes skálán jelölve Ön általában rutinjellegű vagy kreatív tevékenységet végez a munkahelyén? (Ha jelenleg nem dolgozik, akkor milyen tevékenységet végzett legutóbbi munkahelyén?)

- 1 - Teljesen rutin munka
- 10 - Teljesen kreatív munka
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

31. Egy tízes skálán jelölve feladatai elvégzésében mennyi önállóságot kap Ön a munkahelyén? (Ha jelenleg nem dolgozik, akkor mi jellemezte az Ön legutóbbi munkavégzését?)

- 1 - Egyáltalán nem önálló munkavégzés
- 10 - Teljesen önálló munkavégzés
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

32. Tudott-e pénzt megtakarítani az elmúlt évben az Ön családja?

- 1 - Tudott
- 0 - Nem tudott
- 99 - Nem tudja
- X - Nem válaszol